ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

Год выдання 38-ы
№ 36 (2396)
9 мая 1969 г. пятніца
Цана 4 кап.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

СЁННЯ— ДЗЕНЬ ПЕРАМОГІ

Ці здараўлася вам плыць на рацэ міма вялікага ўцёса або грады сопак?

Калі параход агінае іх, позірк выхоплівае, то замшэлыя камяні, то стромыя схілы, бо немагчыма адразу акінуць вокам увесь масіў.

Але калі параход адплыве далей, вы раптам убачыце магутную камяністую граміду цалкам, з усімі яе незвычайнымі абрысамі, ва ўсёй яе велічы...

...Няспынная і бурлівая рака часу ўсё далей і далей адносіць нас ад 9 мая 1945 года.

Але па меры таго, як на календары з'яўляюцца новыя даты, як хлопчыкі становяцца юнакамі, а ў валасах людзей майго пакалення ўсё выразней выступае сівізна,—усё больш шырока і велічна паўстае тое, што мы называем кароткім, як успляск салюта, словам—Перамога. Паўстае на ўвесь гіганцкі рост, як бронзавы салдат у Трэптаў-парку, што топча ботам абломкі фашысцкай свастыкі.

Суровы і строгі позірк воіна, які ўзнёсся над Берлінам. Глыбокія маршчыны — сляды салдацкай працы і нялёгкіх дум — пакрылі яго лоб. Хто злічыць пройдзеныя ім кіламетры? Хто злічыць зоркі, пакінутыя ім над брацкімі магіламі?

Калі Васіль Сяргеевіч Мічурын атрымаў Залатую Зорку Героя, многіх з гэтых хлапцоў яшчэ не было на свеце. Сёння яны трымаюць у руках зброю, авеяную славай бацькоў. Уважліва слухаюць маладыя воіны ветэрана... Фота П. ДЗЮБІНА.

АБЛІЧЧА НАШАЙ ПЕРАМОГІ

Аляксандр ДРАКАХРУСТ

І калі зараз ляцяць у космас магутныя караблі, а дзеці ўсміхаюцца сонцу, калі трактары мірна гудуць на палях, а ў вясновых парках чуваць шэпт закаханых, —усё гэта дзякуючы яму, простаму салдату, які з баямі прайшоў ад Волгі да Берліна.

Праз гады і вёрсты я ўзіраюся ў гэты бронзавы твар. Нешта вельмі знаёмае, нешта роднае і блізкае заўважаю ў зведзеных ля пераносіцы брывах, у абрысах губ, у свабодна адкінутых назад валасах...

І адразу ж у памяці маёй урачыстую бронзу змяняюць дзесяткі жывых — радасных і трывожных, стомленых і усхваляваных твараў. Франтавыя пабрацімы працягваюць мне рукі. І вось ужо зноў перада мной бясконцыя звіліны траншэй, начныя пераправы, злавесныя зарывы блізкіх і далёкіх пажараў... А ў вушах — то гул артпадрыхтоўкі, то рэзкі, як удар бізуна, стрэл прамой наводкай, то кароткія чэргі кулямёта... І я быццам зноў мяшаю салдацкімі ботамі гразкую гліну дарог сорак першага года.

Менавіта тады, у сорак першым, самыя глыбокія, самыя памятныя маршчыны спаласавалі твар нашай Перамогі...

Пад бомбамі мы набывалі горкае веданне жыцця, вучыліся не на словах, а на справе быць вернымі, стойкімі, мужнымі... Якія непадобныя былі нашы дарогі на тыя, аб якіх столькі спявалася ў бравурных даваенных песнях!.. І, можа, таму такім вострым болем адгукаўся ў юных сэрцах кожны крок на Усход.

Гэта было вельмі цяжка — адыходзіць з родных мясцін, бачыць вочы, поўныя дакору і болечы, чуць іншы раз вельмі жорсткія словы. І калі мы ўсё-такі пакідалі сёлы і гарады, дык зусім не таму, што быццам бы не было мужнасці і стойкасці ў нашых сэрцах, што быццам бы ўласныя жыцці цанілі мы вышэй, чым родную зямлю...

Мне ўспамінаецца двор запаснога палка ў Днепрапятроўску. Гэта было ў ліпені, у тым неймаверна цяжкім ліпені. У вароты ўвайшлі чатыры запыленыя байцы з чорнымі трафейнымі аўтаматамі на грудзях. У дваіх пад пілоткамі бялелі павязкі.

Наперадзе ішоў малады рыжаваты палітрук, якога падтрымліваў чырвонаармеец. Дзіўная група спынілася перад штабам, і мы, юнакі, якія тады яшчэ не нюхалі пораху, убачылі, як аднекуль насустрач ёй выскачыў паўнаваты чалавек з чатырма шпаламі на пятліцах і старым — з адколатай эмаллю — ордэнам Чырвонага Сцяга на грудзях.

— Іван, адкуль ты? — не звяртаючы ўвагі на байцоў, якія стаялі паблізу, трывожна запытаўся: — Чаму тут?..

— З акружэння... Выйшлі... Вось...

Палітрук з намаганнем падняў руку і, прыкусіўшы губу, пацягнуў за каўнер гімнасцёркі.

«Што гэта?.. Кроў?» У расшпіленым трохкутніку каўняра ўсё раптам зачырванела. Баец нажом разрэзаў гімнасцёрку. І тады мы ўбачылі, што вакол цела палітрука шчыльна абматаны сцяг. Нехта асцярожна пацягнуў яго да сябе. Пад шырокім палотнішчам паказаліся бурыя ад запечанай крыві і поту бінты.

«Самарскі...» — паспеў я прачытаць на сцягу пацямнелыя літары.

— Ванюша!.. Сынок!..

Стары палкоўнік працягнуў рукі і кінуўся да палітрука, які, здавалася, вось-вось упадзе.

Потым, потым мы даведаліся аб героях Брэста, аб заваленым у казэмаце трубачы, які да апошняга дыхання трубіў «Інтэрнацыянал», аб бясстрашных танкістах, якія праімчаліся на палаючай машыне па вуліцах ужо захопленага ворагам Мінска, аб тысячах іншых подзвігаў вядомых і безыменных воінаў... Але што можа параўнацца з першым уражаннем, калі вось так проста — твар у твар — сустракаешся з людзьмі, якія прайшлі праз агонь, зазірнулі ў вочы смерці і вытрымалі яе жахлівы позірк!

...Доўгі і вельмі цяжкі быў наш шлях да Перамогі. Яе апалены баямі твар бачылі мы і ў беласнежных палях пад Масквой, і ў акопах Сталінграда, і ў халодных багнах пінскіх балот, і там, на Одэры, дзе пачынаўся апошні рывок да Берліна.

Мне выпала шчасце ў радах байцоў Першага Беларускага фронту — таго самага, што вызваляў нашы родныя гарады і вёскі, — дайсці да гэтых апошніх рубяжоў вайны, убачыць і перажыць берлінскі май.

...Цёмная града Зеелаўскіх вышынь ужо к вечару першага дня наступлення паўстала перад намі. Справа і злева ад шашы цягнуліся бясконцыя лініі траншэй. У лясах, забітых самаходкамі, танкамі, гарматамі, праходзілі адзін за адным, закаваныя ў бетон рубяжы варожай абароны. Яны здаваліся непрыступнымі...

З выпадкова захаванай фотакарткі глядзіць на мяне стомлены, запарушаны пылам твар. Цвёрда акрэсленыя лініі рота. Запалыя шчокі. Глыбока пасаджаныя, з прыжмурам, вочы. Гвардыі малодшы сяржант Волік. З роты капітана Вербіна. Той самай, з якой майму сапёрнаму ўзводу давялося дзейнічаць ужо ў Берліне...

Чатыры разы Волік са сваімі стралкамі падбіраўся па крутых схілах да першых дамоў Зеелава. Чатыры разы... У пяты яму ўдалося ўтрымацца ў крайнім доме. Аднаму!..

З кожным днём наступлення на жоўтых нямецкіх указальніках мы чыталі: «Да Берліна 50 кіламетраў...», «Да Берліна 40 кіламетраў...», «Да Берліна 15 кіламетраў...»

Наперад! Наперад!

Цяжка перадаць, што адчуў кожны з нас, калі за насыпам, які вядзе да Сілезскага вакзала, праз пачарнелую лістоту прыгарадных паркаў Альт-Фрыдрыхсфельдэ, адкрыўся вялікі горад, ахоплены асляпляльным полымем.

Усе ведалі: ідуць апошнія дні, можа, апошнія гадзіны вайны. Але з характэрным гукам, які нагадвае свіст вялікага біча, праносіліся «фаўсты», няспынна білі кулямёты, глуха рваліся міны. І трэба было ўзнімацца, і зноў ісці ў атаку, і паўзці да станцыі берлінскага метро з цяжкімі зарадамі ўзрыўчаткі...

І паўзлі, і падымаліся. Падалі і падымаліся зноў, думаючы толькі аб адным: калі ж, калі ж, нарэшце, праз пралом у сцяне пакажацца цэнтр гэтага, здавалася б, бясконцага горада?..

Але да рэйхстага было далёка. А пакуль праз вузкія шчыліны падвальных акон, напалову прыкрытых тоўстымі жалезнымі шторамі, можна было бачыць на трамвайных пуцях зрашэчаныя кулямі і асколкамі вагоны з намаляваным на іх мядзведзікам — гербам Берліна. Дзе-нідзе пуці ззялі дзіркамі — бомбы прабівалі тунелі.

Ва ўзводах у нас засталося зусім нямнога людзей. Але якія гэта былі людзі! Я памятаю іх усіх. Усіх паіменна. І вялікага нехлямяжага Шаньшанова, з цяжкім, нібы адлітым з чыгуну тварам (ён атрымаў Залатую Зорку яшчэ на Дняпры), і юнака-разведчыка Мілько, і Мілеева, добрага Мілеева, які ў самы адчайны момант адцягнуў увагу немцаў і даў нам магчымасць падарваць станцыю...

Я некалькі дзён насіў з сабой яго партбілет— да штаба батальёна немагчыма было дабрацца— і мне здавалася, што гэты ціхі пажылы салдат, які мог быць мне бацькам, усё яшчэ недзе побач.

А сяржант Нясмашны з рыжымі шаўчэнкаўскімі вусамі і глухаватым раскацістым басам! Ужо ля самай Шпрэе, на набярэжнай перад каралеўскім палацам, ён выратаваў усю нашу штурмавую групу. Доўгая нямецкая граната, якая прыляцела нямаведама адкуль, з шыпеннем упала каля яго... Але выбух прагрымеў не побач з намі, а там, за паўразбуранай сцяной, дзе заселі гітлераўскія фольксштурмісты: Нясмашны паспеў перакінуць гранату...

Праз некалькі дзён, ужо пасля таго, як закончыліся баі, ён разам з берлінцамі разбіраў барыкаду. Сусед, немалады ўжо чалавек з рукамі, у якія, відаць, назаўсёды ўеўся металічны пыл, папрасіў закурыць.

Прагна зацягнуўшыся, ён паглядзеў на сяржанта, падняў два пальцы, а потым, тыцнуўшы сябе ў грудзі, сказаў:

— Цвай кіндэр... Фронт... Капут...

Нясмашны нахмурыў густыя рыжыя бровы і павольна падняў цяжкую кісць.

— Чатыры...

Немец апусціў вочы і, расціснуўшы пальцамі папяросу, адышоў у бок...

Перад намі ў попеле і руінах, з праломленымі тунелямі і рухнуўшымі мастамі ляжаў Берлін— сталіца «трэцяга райха». Здавалася, не было акна, з якога не звісаў бы белы шматок. А пад імі ўсё яшчэ віднеліся размашыста напісаныя гебельсаўскімі прапагандыстамі аршынныя літары: «Мы не капітуліруем...»

...Цячэ, цячэ няўмольная рака часу. Вось ужо хутка міне чвэрць стагоддзя з той майскай раніцы, калі, даведаўшыся аб заканчэнні вайны, мы ў маленькім берлінскім дворыку да хрыпаты крычалі «ўра!».

І няхай рака часу адносіць нас усё далей, яна не можа сцерці рысы, адзначаныя бяссмерцем. Я пазнаю іх у мужнай засяроджанасці касманаўтаў, якія падрыхтаваліся да чарговага штурму Сусвету, і ў суровай задумлівасці былых партызан, якія слухаюць трагічныя званы Хатыні, і ў абліччы юных салдат, якія грудзьмі сваімі прыкрылі далёкі востраў на Усуры...

Перамога. Па-асобаму хвалююча гучыць гэтае слова ў нас, на беларускай зямлі, якая зведала ўсе беды вайны.

Пачынаючы з сорак чацвёртага, раскацістыя ліпеньскія грамы заўсёды глыбока хвалююць нашы сэрцы. Яны нагадваюць аб часе, калі ў грукаце кананады, у ляскаце танкавых гусеніц, у хрыплым, натруджаным «ура», у злосным пыле дарог і едкім дыме пажарышчаў, ля шырокага Дняпра і ціхага Сожа, сярод руін Мінска, па прынямонскіх кручах спакутаванай Беларусі ішлі на захад салдаты з чырвонымі зоркамі на пачарнелых пілотках...

Ачышчальная навальніца над Беларуссю была прадвеснікам Перамогі. Памяць аб ёй не памеркла за чвэрць стагоддзя. Вечны яе нязгасны агонь.

Так, яна жыве, яна шырыцца, яна працягвае сваё нястрымнае шэсце — наша Перамога!

І новыя пакаленні з захапленнем і гордасцю глядзяць на яе жывы, рашучы, па-чалавечы прыгожы твар...

ПЕРАД ГЛЕДАЧАМІ МІНСКА

ЗАКЛЮЧНЫ ПАКАЗ ЛЕПШЫХ СПЕКТАКЛЯЎ РЭСПУБЛІКАНСКАГА АГЛЯДУ, ПРЫСВЕЧАНАГА 50-ГОДДЗЮ БССР І КАМПАРТЫІ БЕЛАРУСІ

Прайшоў паўвекавы юбілей рэспублікі, але яго рэха чутна дагэтуль. Аб гэтым гаворыць і заключны паказ лепшых спектакляў рэспубліканскага агляду драматычных тэатраў, які пачаўся ў Мінску 5 мая гераічнай хронікай Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы «Рудабельская рэспубліка».

6 мая ў сталіцы рэспублікі Брэсцкі абласны тэатр імя ЛКСМ Беларусі паказаў гісторыка-рэвалюцыйную драму К. Губарэвіча «Брэсцкі мір».

14 мая на суд мінчан вынесе сваю пастаноўку «Рудабельскай рэспублікі» Гомельскі абласны тэатр (аўтар інсцэніроўкі і пастаноўшчык заслужаны артыст БССР І. Папоў). А на другі дзень тэатр пакажа яшчэ адну сваю работу — драматычную паэму Н. Пало і І. Папова — «Легенда аб песні няспетай».

ДА СЛАЎНАЙ ГАДАВІНЫ

У Пінску адбылося пасяджэнне гарадской юбілейнай камісіі, якая намеціла мерапрыемствы па святкаванню 25-годдзя з дня вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Планам прадугледжана арганізацыя выставак, фотавітрын аб подзвігах працоўных нашай рэспублікі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, правядзенне вечароў, сустрэч з былымі воінамі і партызанамі і многае іншае.

Гарадская арганізацыя таварыства «Веды» наладзіла на прамысловых прадпрыемствах, у калгасах і навучальных установах чытанне цыкла лекцый на тэму «Беларускі народ у Вялікай Айчыннай вайне». У клубах і дамах культуры праходзяць тэматычныя вечары — «Яны ішлі ў бой з імем Леніна».

Да 25-годдзя з дня вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў на набярэжнай ракі Піны будзе абсталявана галерэя Герояў Савецкага Саюза, якія атрымалі гэтае высокае званне ў баях за Пінск.

Члены мясцовага літаратурнага аб'яднання, журналісты, самадзейныя паэты і кампазітары працуюць над вялікім тэатралізаваным прадстаўленнем «Гэтых дзён не змоўкне слава», з якім шматтысячны самадзейны калектыў выступіць у дзень свята на Цэнтральнай плошчы Пінска.

Прысвячаецца паплечнікам Ільіча

«Паплечнікі У. І. Леніна» —такі цыкл тэматычных вечароў праводзіцца Бешанковіцкім раённым Домам культуры. Рыхтуюць іх журналісты, настаўнікі, работнікі райваенкамата, райвыканкома, райкома камсамола і культасветустаноў.

Адбыўся тэматычны вечар, прысвечаны жыццю і рэвалюцыйнай дзейнасці М. В. Фрунзе. А нядаўна глядзельную залу Дома культуры запоўнілі жыхары раённага цэнтра і навакольных вёсак. З цікавасцю слухалі яны невялікія даклады пра дзіцячыя і юнацкія гады М. Калініна, пра пачатак яго рэвалюцыйнай дзейнасці, як працаваў ён усерасійскім старастам і старшынёй Усерасійскага Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта.

Тэматычны вечар, прысвечаны Міхаілу Іванавічу, закончыўся праглядам фільма «Усерасійскі староста».

УСЕСАЮЗНЫ АГЛЯД БІБЛІЯТЭК

КАБ РАСЛІ ПАТРЫЁТАМІ...

Л. КЛЮЕВА, выкладчыца Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума

Магілёўская гарадская бібліятэка імя Лермантава актыўна ўключылася ва Усесаюзны грамадскі агляд бібліятэк, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. Супрацоўнікі яе імкнуцца данесці да свядомасці кожнага чытача творы правадыра, зрабіць усё, каб найбольш поўна і мэтанакіравана выкарыстаць кніжны фонд. Індывідуальныя гутаркі, чытанні твораў Ільіча, кніжныя выстаўкі, бібліяграфічныя агляды, сустрэчы са старымі камуністамі, удзельнікамі Кастрычніцкай рэвалюцыі, грамадзянскай і Вялікай Айчыннай вайны, ветэранамі мірнай працы — цяжка пералічыць усе формы і метады работы з чытачом, якія тут ўжываюцца.

Калі ўваходзіш у бібліятэку, кідаецца ў вочы вялікая, прыгожа аформленая выстаўка літаратуры аб Леніне. Яна складаецца з раздзелаў: «Ленін—правадыр, таварыш, чалавек», «Дзяцінства і юнацтва гады Леніна», «Па ленінскіх месцах». Каля гэтай выстаўкі заўсёды людна, часта тут адбываюцца гутаркі з чытачамі. Палепшылася і індывідуальная работа з наведвальнікамі. Бібліятэкары заўсёды стараюцца даведацца, якая ў іх падрыхтоўка, дзе вучацца, дзе працуюць, што іх цікавіць.

Пра эфектыўнасць работы бібліятэкараў сведчыць тое, што значна ўзрос попыт на творы Леніна, літаратуру пра Ільіча, кнігі аб яго паплечніках.

Надоўга запомніцца ўсім прысутным — а іх было шмат у перапоўненай зале клуба металургічнага завода — тэматычны вечар «Імя Леніна ў сэрцы кожным», арганізаваны работнікамі бібліятэкі. Адкрыў вечар сакратар парткома завода М. Рашэтнікаў. Потым выступалі чытачы, камсамольцы, моладзь. Яны гаварылі аб творах правадыра, кнігах пра яго паплечнікаў. Самадзейныя артысты далі вялікі канцэрт. Са сцэны гучалі вершы Ул. Маякоўскага, А. Твардоўскага, урыўкі з успамінаў аб Леніне, любімыя песні Ільіча. Затым чытачы прагледзелі фільм «Ленін у Польшчы».

Моладзь павінна ведаць, як заваёўвалася Савецкая ўлада, як дзяды і бацькі змагаліся з яе ворагамі. Нямала пра гэта напісана добрых, разумных кніг. Але, вядома ж, вельмі цікава паслухаць прадстаўнікоў старэйшага пакалення. Так нарадзілася задума правесці «Вечар-сустрэчу трох пакаленняў». Да яго рыхтаваліся доўга. Загадзя аформілі кніжную выстаўку, прачыталі бібліяграфічныя агляды «Подзвіг, які ўвайшоў у вякі», «Кнігі аб Вялікай Айчыннай вайне». Вечар наладзілі ў сярэдняй школе № 3.

...У зале — цішыня. Гучыць усхваляваны голас камсамольца дваццатых гадоў, былога сакратара камсамольскай арганізацыі В. Зорына:

— Маё пакаленне змагалася за ўстанаўленне Савецкай улады. У віхуры грамадзянскай вайны яно прамчалася на тачанках ад Чорнага мора да Ціхага акіяна. Маладосць майго пакалення была трывожнай і суровай...

Стараючыся не прапусціць ніводнага слова, слухалі падлеткі расказ камсамольца ваенных гадоў І. Васільева аб подзвігах савецкіх воінаў у барацьбе з фашыстамі. Потым выступіў важак камсамоліі металургічнага завода А. Чыжык. Ад імя нашых сучаснікаў ён гаварыў пра камсамольцаў шасцідзесятых гадоў.

Ваенна-патрыятычнае выхаванне падрастаючага пакалення не абмяжоўваецца толькі вечарамі. Шырока прапагандуюцца кнігі аб подзвігах землякоў у час грамадзянскай і Вялікай Айчыннай вайнаў. У гэтыя дні, калі ўвесь беларускі народ рыхтуецца да святкавання 25-й гадавіны вызвалення рэспублікі ад нямецка-фашысцкіх акупантаў, гэтая прапаганда асабліва ўзмацнілася. Складаюцца тэматычныя спісы літаратуры аб вызваленні Беларусі, мемуараў беларускіх партызан, афармляюцца спецыяльныя стэнды.

У бібліятэцы аформлены альбом, які расказвае аб героях абароны Магілёва. Пажоўклыя ад часу фотаздымкі. Мужныя, рашучыя твары людзей, якія летам сорак першага года амаль месяц стрымлівалі пад Магілёвам шалёны націск гітлераўскіх вандалаў. Другі альбом называецца «Ніхто не забыты, нішто не забыта». Ён прысвечаны памяці савецкіх воінаў і партызан, якія загінулі ў барацьбе з фашыстамі. Тут змешчаны фотаздымкі помнікаў, устаноўленых на магілах. Над гэтымі альбомамі часта можна бачыць юных чытачоў. Прыціхлыя, засяроджаныя, нібы адразу пасталелыя, разглядаюць яны сведчанні і дакументы і рэліквіі воінскай славы і доблесці.

У апошні час у бібліятэцы з поспехам прайшлі канферэнцыі чытачоў па кнігах А. Адамовіча «Партызаны», І. Навуменкі «Сасна пры дарозе», І. Новікава «Дарогі скрыжаваліся ў Мінску». У канферэнцыях прынялі ўдзел ветэраны Айчыннай вайны, партызаны. Іх выступленні слухаліся з асаблівай цікавасцю. Жывое слова герояў-франтавікоў знаходзіла водгук у сэрцах юнакоў і дзяўчат.

Супрацоўнікі бібліятэкі разумна спалучаюць прапаганду ваенна-патрыятычнай літаратуры з краязнаўчай работай, выкарыстоўваюць разнастайныя формы вуснай і нагляднай агітацыі, каб прывіць маладым чытачам любоў да свайго горада, да нашай Беларусі. «Край свой цікава ведаць» — так называецца краязнаўчы куток, аформлены ў чытальнай зале. Тут ёсць картатэкі: «Багацце беларускай зямлі», «Магілёўшчына ў мастацкай літаратуры», шмат маляўніча аформленых рэкамендацыйных спісаў літаратуры.

Вялікую дапамогу бібліятэцы ў выхаванні маладых чытачоў аказваюць камуністы металургічнага завода імя Мяснікова, актывісты-кнігалюбы. З першых дзён заснавання завода працуе на ім В. Зорын. Няўрымслівы кнігалюб, краязнаўца, ён напісаў гісторыю свайго прадпрыемства.

Неўзабаве шэсць альбомаў гісторыі прадпрыемства зоймуць сваё месца ў бібліятэцы. Хочацца назваць тут яшчэ некалькі заўзятых актывістаў-кнігалюбаў: Л. Лапіцкую, Е. Лазар, Л. Ханажэнка. Без іх удзелу бібліятэка не праводзіць ніводнага мерапрыемства.

...Вечарамі заўсёды людна ў бібліятэцы імя Лермантава. Прыглушаны шэпт, шорхат старонак. Людзі чытаюць, многа чытаюць. Большасць іх — юнакі і дзяўчаты. Яны ідуць сюды, каб узбагаціцца ведамі, каб расці высокасвядомымі грамадзянамі, патрыётамі маці-радзімы.

На беларускай зямлі нарадзіліся многія выдатныя прадстаўнікі польскай нацыянальнай культуры. Сярод іх і Станіслаў Манюшка, 150-годдзе з дня нараджэння якога адзначаецца ў гэтыя дні.

С. Манюшка сыграў выдатную ролю не толькі ў польскай, але і ў беларускай музыцы, многае пачарпнуўшы з беларускага народнага песеннага фальклору. І мы з вялікай павагай і любоўю ставімся да яго імя.

У многіх гарадах Беларусі адбываецца фестываль музыкі Манюшкі, прысвечаны 150-годдзю з дня яго нараджэння.

4 мая на месцы былога фальварка Убель Чэрвеньскага раёна Мінскай вобласці, дзе 5 мая 1819 года нарадзіўся С. Манюшка, адбылося ўрачыстае адкрыццё фестывалю.

Каля мемарыяльнай дошкі, устаноўленай на месцы дома, у якім нарадзіўся кампазітар, на ўрачысты мітынг сабраліся прадстаўнікі музычнай грамадскасці рэспублікі і шматлікія мясцовыя жыхары навакольных вёсак і пасёлкаў. Яны цёпла сустрэлі польскіх гасцей — членаў дэлегацыі Варшаўскага ваяводскага праўлення таварыства польска-савецкай дружбы на чале з Войцахам Вярдзецкім і дэлегацыю Саюза кампазітараў ПНР на чале са старшынёй Саюза Стэфанам Слядзінскім. Аб дружбе польскага і беларускага народаў гаварылі ў сваіх выступленнях прафесар Стэфан Слядзінскі і народны артыст СССР Генадзь Цітовіч. Госці і ўдзельнікі мітынгу ўсклалі да мемарыяльнай дошкі букеты жывых кветак. У мясцовай васьмігадовай школе ў час урачыстасцей адкрыўся музей С. Манюшкі.

Члены дэлегацыі зрабілі запісы ў кнізе наведвальнікаў музея. Яны выказалі глыбокую ўдзячнасць за сабраныя экспанаты, якія склалі шырокую экспазіцыю музея.

У мясцовым Доме культуры адбыўся канцэрт артыстаў Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Прагучалі арыі з опер С. Манюшкі «Гальна» і «Страшны двор», вакальныя творы кампазітара, польскія і беларускія народныя песні.

5 мая польскія госці наведалі Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі, прысутнічалі на вечары ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, дзе сіламі студэнтаў для іх быў дадзены канцэрт.

Старшыня Чэрвеньскага райвыканкома Г. Шчэмелеў (злева) сустракае на радзіме Станіслава Манюшкі дэлегацыю з Польшчы. Прымае кветкі кіраўнік дэлегацыі, загадчык аддзела культуры Варшаўскай Рады народовай Войцах Вярдзецкі.

ПЯСНЯР ПОЛЬСКАГА НАРОДА

ФЕСТЫВАЛЬ МУЗЫКІ СТАНІСЛАВА МАНЮШКІ У БЕЛАРУСІ

6 мая ўвечары ў канцэртнай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбыўся ўрачысты вечар, які адкрыў міністр культуры БССР М. Мінковіч. На ўрачыстым вечары прысутнічалі прадстаўнік пасольства Польскай Народнай Рэспублікі ў СССР Раман Дмоўскі, старшыня праўлення Саюза кампазітараў ПНР прафесар Стэфан Слядзінскі, доктар Альжбета Дзембоўска, доктар Марыян Фукс, Ежы Младзяеўскі, Стэфан Мазуран, прадстаўнікі Таварыства польска-савецкай дружбы Войцах Вярдзецкі, Аляксандр Кжамінскі, Чэслаў Таргінскі.

З усхваляваным словам аб жыцці і творчасці С. Манюшкі, аб польска-руска-беларускіх музычных сувязях выступіў народны артыст СССР старшыня Саюза кампазітараў БССР Р. Р. Шырма.

— Беларуская зямля, — гаворыць Рыгор Раманавіч Шырма, — многія гады была калыскай, дзе ўзраслі вялікія прадстаўнікі польскай культуры. На нашай зямлі нарадзіўся нацыянальны герой Польшчы, палымяны змагар за свабоду Тадэвуш Касцюшка, на нашай зямлі нарадзіліся вялікі паэт Адам Міцкевіч і выдатная пісьменніца Эліза Ажэшка.

На нашай Міншчыне нарадзіўся С. Манюшка, тут рос і развіваўся яго талент. Гэтыя вялікія прадстаўнікі польскага мастацтва плацілі беларускай зямлі і яе народу вялікай любоўю і прызнаннем.

Выступае старшыня Саюза кампазітараў ПНР прафесар Стэфан Слядзінскі.

— Дарагія сябры. Мы прыехалі сюды, — гаворыць прафесар С. Слядзінскі, — каб аддаць даніну памяці нашаму вялікаму кампазітару С. Манюшку. Тут мы толькі тры дні, але ўжо маглі наглядна пераканацца, наколькі ўрачыста адзначае гэты юбілей беларуская зямля.

С. Манюшка нарадзіўся тут, і першыя ўражанні атрымаў ад вашай выдатнай зямлі, ад яе народнай музыкі. Усе мы шчыра і глыбока крануты тым, што тут бачылі і чулі, і мы глыбока ўдзячны партыі, ураду Беларусі, усяму беларускаму народу.

Мы хацелі сказаць гэта не толькі ад імя Саюза кампазітараў ПНР, а і ад усіх цаніцеляў і шанавальнікаў музыкі С. Манюшкі, а значыць, ад усяго польскага народа.

Потым выступіў першы саветнік пасольства ПНР у СССР Раман Дмоўскі.

Пасля перапынку адбыўся канцэрт з твораў польскай і беларускай музыкі.

Беларускі дзяржаўны сімфанічны аркестр пад кіраўніцтвам заслужанага артыста рэспублікі В. Катаева выканаў уверцюры да опер С. Манюшкі «Парыя» і «Яўнута», мазурку з оперы «Гальна», фінал канцэрта для скрыпкі з аркестрам Д. Камінскага (саліст — заслужаны артыст БССР Л. Гарэлік). У суправаджэнні аркестра салістка Белдзяржфілармоніі Л. Ілюковіч выканала песню С. Манюшкі «Залатая рыбка», а саліст Белдзяржфілармоніі С. Машкоў — баладу для басу з аркестрам Г. Вагнера «Убельскія таполі», напісаную кампазітарам спецыяльна да юбілею С. Манюшкі.

У заключэнне канцэрта выступіла вядомая польская піяністка, лаўрэат Міжнароднага конкурсу Галіна Чэрны-Стэфаньска.

Фестываль, прысвечаны 150-годдзю з дня нараджэння С. Манюшкі, прадоўжыцца да 12 мая.

А. ЦЫРКУНОЎ.

ЁН БЫЎ ЧЭКІСТАМ

ПРАЦЯГ АДНАГО ПОШУКУ

I. КАРШАКЕВІЧ

Летась «Літаратура і мастацтва» друкавала нататні журналіста І. Каршакевіча пра гераічную абарону Заслаўля ў чэрвені 1941 года.

Журналісцкі пошук даў магчымасць выявіць прозвішчы і лёс многіх удзельнікаў шматдзённых баёў.

Толькі пра маёра Собалева — чалавека, які ўзначаліў заслаўскую абарону, асабістым прыкладам натхняў чырвонаармейцаў, да самага апошняга часу было вядома вельмі мала.

Нядаўна І. Каршакевічу ўдалося запоўніць і гэтую «белую пляму».

Маёр П. В. Собалеў. Здымак 1940 года.

Собалеў, маёр Собалеў... З кім бы з удзельнікаў заслаўскага бою я ні сустракаўся, першае імя, з якога яны пачыналі ўспамінаць тыя далёкія дні, — Собалеў. Ён з'яўляўся на самых небяспечных участках — у парванай гімнасцёрцы, чорны ад пылу і парахавога дыму, але спакойны і нават крыху педантычны.

Хто ён? Адкуль? Дзе служыў да Заслаўля? І, галоўнае, які лёс напаткаў яго? На ўсе гэтыя пытанні доўга-доўга я не мог дабіцца пэўнага адказу. Многіх байцоў лёс звёў з Собалевым толькі на некалькі дзён, некаторыя хоць і служылі ў Заслаўлі пад камандаваннем Собалева, нічога не ведалі пра яго мінулае і пра яго лёс...

Вось што мне расказаў адзін з удзельнікаў заслаўскай абароны, маёр у адстаўцы Віталь Аляксандравіч Крылоў.

— Калі стала ясна, што далей утрымліваць пазіцыі немагчыма— немцы былі ўжо з усіх бакоў, — мы ўзарвалі ваенныя склады і адышлі ў лес ля станцыі Зялёнае. Там мы разбіліся на дзве групы. Першая на чале з маёрам Собалевым пайшла на захад да Дзяржынска, дзе, як мы тады меркавалі, яшчэ змагаліся з ворагам падраздзяленні 16-га пагранатрада А. А. Аляксеева... Мне, па загадзе камандзіра, з другой групай і рэшткамі аўтатранспарта давялося адыходзіць на Мінск. Потым ніхто з нас больш не бачыў маёра Собалева, нашага выдатнага сябра і камандзіра.

Васіль Іванавіч Радкоў, цяпер капітан запасу, таксама змагаўся ў атрадзе маёра Собалева. Ён успамінае:

— Ужо ўдзень 22 чэрвеня ўсе мы арганізавана сталі рыхтавацца да бою, хоць вораг быў яшчэ далёка. Капалі акопы, абсталёўвалі кулямётныя гнёзды, камандны пункт, пракладвалі лініі кабельнай сувязі. Нашы камандзіры ўсё прадумалі і прадугледзелі. І калі фашыстам удалося праравацца з поўначы да Заслаўля, яны наткнуліся на моцны заслон.

Перад самым пачаткам бою маёр Собалеў асабіста абышоў агнявыя пазіцыі. Ён падбадзёрваў нас, смяяўся нават, гаварыў: «Ваюй не колькасцю, а ўменнем! Кулямётаў у нас хапае, патронаў і гранат таксама. Сустрэнем немцаў прыцэльным агнём. Хутка з тылу падыдзе наша пяхота і пагоніць ворага».

Праўда, падмацавання тады мы не дачакаліся, але фашыстаў сустрэлі як след. Толькі за паўдня 26 чэрвеня мы з чырвонаармейцам Пятром Грыгор'евым са свайго «максіма» расстралялі 25 поўных стужак і пусцілі ў ход па 20 ручных гранат. Ваентэхнік першага рангу В. А. Крылоў, мой непасрэдны начальнік, арганізаваў падвоз боепрыпасаў на пазіцыі, эвакуацыю параненых...

У самыя крытычныя моманты бою мы адчувалі, які ў нас талковы і мужны камандзір. Мы верылі яму, нашаму старэйшаму таварышу і сябру... Як склаўся яго лёс пасля 28 чэрвеня, я не ведаю. Трэба шукаць байцоў, якія былі ў яго групе, што прабівалася да Дзяржынска. Усе не маглі загінуць...

Падпалкоўнік у адстаўцы В. В. Фядулаў з асабовым складам артмайстэрні, якой ён тады камандаваў, у першыя ж гадзіны вайны перайшоў у падначаленне маёра Собалева.

Ён расказвае:

— Собалеў быў выключна таленавітым арганізатарам, меў вялікі баявы і партыйны вопыт... У цяжкіх абставінах ён не губляўся, не чакаў дырэктыў, не баяўся прыняць самастойнае рашэнне. Гэта па яго ініцыятыве мы папаўнялі наш атрад адыходзячымі пагранічнымі падраздзяленнямі, раздавалі зброю і боепрыпасы часцям, устанавілі баявое ўзаемадзеянне з камандаваннем бранепоезда, прыцягнулі да ўдзелу ў баі вольнанаёмных, партыйна-камсамольскі актыў Заслаўля.

Думаю, што трэба яшчэ падкрэсліць у Собалеве яго чуласць да людзей. Толькі дзякуючы яму з Заслаўля былі своечасова эвакуіраваны сем'і ваеннаслужачых. Інакш загінулі б усе да аднаго: нашы жонкі, дзеці, маці... Я многа разоў спрабаваў што-небудзь даведацца пра яго, але, на жаль, не меў поспеху.

Так, доўгі час не ўдавалася намацаць і маленькую нітачку... Перашкаджала і тое, што ніхто не памятаў імя і імя па-бацьку Собалева. Нават тыя, хто разам з ім служыў. А Собалевых у нас ледзьве не столькі, колькі Івановых.

Усё ж я папрасіў начальніка Цэнтральнага музея пагранічных войск Канстанціна Іванавіча Кузьмянкова, які не раз выручаў мяне ў такіх абставінах, зрабіць даведкі. Адказ быў несуцяшальны:

«...Дакументы не захаваліся. Прозвішча маёра або падпалкоўніка Собалева нідзе не ўпамінаецца. Трэба шукаць іншыя шляхі...»

З дапамогай К. І. Кузьмянкова мы знайшлі і спісаліся з генерал-маёрам А. А. Аляксеевым, які ў чэрвені 1941 года камандаваў пагранатрадам. Менавіта на дапамогу падраздзяленням А. А. Аляксеева павёў сваю групу маёр Собалеў з лесу пад станцыяй Зялёнае ўвечары 28 чэрвеня 1941 года.

Генерал А. А. Аляксееў пісаў: «Добра ведаю, што каля Заслаўля знаходзіўся 11-ы ваенна-тэхнічны склад, начальнікам якога быў маёр таварыш Собалеў, з якім я не раз сустракаўся. Валявы камандзір, загартаваны ў баях і паходах. У першы ж дзень бою ў Заслаўлі яму неяк удалося звязацца са мной (я быў у Дзяржынску). Собалеў далажыў, што працiўнік няспынна атакуе. Гарнізон заняў абарону, б'ецца па-геройску, але нямецкія танкі абыходзяць Заслаўль і прарываюцца да Мінска...

Я загадаў яму ў крытычны момант узарваць склады і са сваімі людзьмі далучыцца да войск Чырвонай Арміі... Пазней я даведаўся ад многіх байцоў Собалева, якія прымкнулі да нас, што склады сапраўды былі ўзарваны. Пра лёс маёра Собалева і яго групы нічога паведаміць не магу...»

Здавалася, што апошняя надзея знайсці які-небудзь след Собалева, згублена...

Але неяк у адным са сваіх пісьмаў з Вільнюса В. А. Крылоў выказаў думку, якая дала магчымасць ухапіцца за новую нітачку. «... Можа што-небудзь пра мужа і бацьку ведаюць жонка і сыны маёра Собалева? Усе нашы сем'і дзякуючы яго клопатам былі эвакуіраваны на Урал у горад Ірбіт... Сем'і жылі там у доме нумар адзін па вуліцы Савецкай...»

Пачаліся пошукі сям'і Собалевых. Многія зусім незнаёмыя людзі адразу ж адгукнуліся і актыўна ўключыліся ў пошук.

І зноў няўдачы. Былыя суседзі паведамілі, што Собалевы выехалі з Ірбіта яшчэ ў 1944 годзе. Куды? Гэтага ніхто не ведае.

Начальнік Ірбіцкага гараддзела міліцыі маёр Гаварухін адказаў: «Выявіць сваякоў загінуўшага маёра тав. Собалева не ўяўляецца магчымым... Грамадзяне не памятаюць іх імён. Дамавой кнігі дома № 1 па вул. Савецкай за тыя гады не захавалася...»

Толькі летась восенню ў мяне і маіх сяброў нарэшце ўспыхнула іскра надзеі. Пасля доўгага маўчання адгукнуліся таварышы з Ірбіцкага гарваенкамата, якім, трэба думаць, давялося па нашай просьбе перавярнуць горы архіўных папер. Яны паведамілі:

«...Па дакументах, што захаваліся, і на падставе апросу мясцовых жыхароў устаноўлена: у горад Ірбіт прыбыла сям'я маёра Собалева Пятра Васільевіча 21.VII—1941 г., эвакуіраваная з г. Заслаўля. Жонка (імя і імя па-бацьку невядома), сыны Юрый і Барыс... Паводле паведамлення грамадзянкі Цітовай А. П. старэйшы сын (імя не памятае) быў прызваны ў Савецкую Армію і вярнуўся з фронту па інваліднасці (ампутавана нага)... Прыкладна ў 1944 годзе Собалевы выехалі з Ірбіта. Куды — невядома. Дамовыя кнігі не захаваліся...

Эвакуіраваныя сем'і камандзіраў-пагранічнікаў атрымлівалі дапамогу (або па атэстатах) праз абл-упраўленне НКУС... Прымаюцца меры па ўстанаўленні месцазнаходжання сям'і Собалевых, якую вы шукаеце, аб чым паведамім дадаткова...»

Дзякуй таварышам. Галоўнае — імя і імя па-бацьку пагранічніка яны ўстанавілі, і мы пайшлі далей.

Пры садзеянні Ірбіцкага гарадскога ваенкома падпалкоўніка Голубева і супрацоўнікаў УКДБ па Свярдлоўскай вобласці ўжо ў Свярдлоўску былі падняты архівы. З дакументаў высветлена: «...Пенсія з выпадку страты кармільца Собалева П. В., які загінуў на фронце, выплачвалася грамадзянцы Собалевай Праскоўі Андрэеўне да 15.VIII. 1944 г., пасля чаго была [illegible] ў фінаддзел УНКУС Курскай вобласці...»

Звяртаемся з просьбай у Курск. Выяўляецца, што пенсійная справа выслана адтуль у 1947 годзе.

І толькі сёлета ў сакавіку з МУС СССР нам паведамілі, што ў перыяд выплаты пенсіі (да верасня 1946 года) Собалевы жылі ў горадзе Новы Аскол Курскай, а цяпер Белгародскай вобласці.

А праз некалькі дзён мы ўжо трымалі ў руках два пісьмы, якія прыйшлі ў адзін дзень з Белгарада і Новага Аскола. Чулыя людзі, супрацоўнікі міліцыі таварышы Сазаноўскі і Аўчыннікаў спяшаліся паведаміць адрас сям'і маёра Собалева Пятра Васільевіча.

Авіяпоштай пасылаем у Новы Аскол пісьмо.

Перад самым Першамаем з хваляваннем ускрываю доўгачаканае заказное пісьмо... З яго выпадае фатаграфія. З трыццацігадовай даўнасці яснымі і крыху сумнымі вачыма на мяне глядзіць вельмі знаёмы чалавек. Акуратная гімнасцёрка. У пятліцах па дзве «шпалы» — знакі маёрскага звання. На грудзях — першы савецкі медаль «XX лет РККА». Такі цяпер рэдка ўбачыш. А сустрэўшы чалавека з такім медалем, ведаеш: ён прайшоў шлях з дня нараджэння нашай арміі.

Добры дзень, Пётр Васільевіч, дарагі! Іменна такім я вас і ўяўляў. Мы ўжо многа разоў з вамі сустракаліся і там, пад Заслаўем, дзе вы камандавалі вашымі байцамі, вы прысутнічалі нябачна і ў час сустрэч з вашымі баявымі сябрамі. Яны вас добра памятаюць, свайго камандзіра і сябра...

Дастаю з канверта лісткі, спісаныя цвёрдым почыркам Праскоўі Андрэеўны, копію дакумента: «НКУС СССР 21 жніўня 1942 г. гор. Масква... Нам паступіла паведамленне аб тым, што Ваш муж маёр Собалеў Пётр Васільевіч прапаў без вестак у баі з нямецкімі захопнікамі...»

Жонка і баявая сяброўка мужнага чэкіста расказвае пра мужа: «Нарадзіўся ён у 1895 годзе ў Курскай губерні. У армію пайшоў у 1917 г. Добраахвотнік Чырвонай Арміі. Ваяваў у Першай Коннай Будзённага. У партыі з 1918 года. Быў начальнікам сувязі гераічнага 6-га Чангарскага палка 2-й Блінаўскай кавдывізіі. Была і я з ім там. Ездзіла і ў сядле, і на тачанцы. Працавала ў іх, у будзёнаўцаў, у палкавым клубе бібліятэкаркай. У 1925 годзе майго Пятра паслалі ў пагранічную школу ў Кіеў. Так ён стаў чэкістам. З 1927 года служыў у Беларусі камандзірам кавдывізіёна. Потым у Мінску ў 1-м [illegible] палку... Вайна нас застала ў Заслаўлі. 24 чэрвеня 1941 года ён адправіў нас усіх, жанчын і дзяцей, у тыл, на Урал. А ўсе яны, нашы родныя, засталіся, каб біцца з лютым ворагам за нас, за маці-Радзіму... Вось і выходзіць, што так і рассталіся мы з Пятром Васільевічам назаўсёды... Мы ж ніводнага пісьма не атрымалі. А як хацелася б даведацца пра яго апошнія хвіліны... Можа што яшчэ даведаюся ад яго таварышаў... Хлопчыкі нашы добра жывуць. Старэйшы Юрый працуе дыспетчарам у аўтагаспадарцы. Малодшы Барыс — шафёрам. У яго двое сыноў (у 8-м і 2-м класах вучацца). Гэта нашы з Пятром унукі. Як шкада, што гэтым маладым парасткам не давялося ўбачыць свайго дзеда». Мабыць, з расказаў бабулькі яны шмат чаго чулі пра яго баявую маладосць. Цяпер яна зможа ім расказаць пра апошнія дні жыцця гэтага мужнага чалавека. Жыцця, аддадзенага ў імя шчасця і міру на зямлі.

АД КАМІТЭТА ПА ЛЕНІНСКІХ І ДЗЯРЖАЎНЫХ ПРЭМІЯХ СССР

У ГАЛІНЕ ЛІТАРАТУРЫ, МАСТАЦТВА І АРХІТЭКТУРЫ ПРЫ САВЕЦЕ МІНІСТРАЎ СССР

Камітэт па Ленінскіх і Дзяржаўных прэміях СССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры паведамляе, што да ўдзелу ў конкурсе на атрыманне Дзяржаўных прэмій СССР 1969 года дапушчаны наступныя кандыдатуры:

У ГАЛІНЕ ЛІТАРАТУРЫ:

1. **АБРАМАЎ Ф. А.** Раман **«ДЗВЕ ЗІМЫ І ТРЫ ЛЕТЫ».**
Прадстаўлена Маскоўскай пісьменніцкай арганізацыяй Саюза пісьменнікаў РСФСР, Ленінградскай пісьменніцкай арганізацыяй Саюза пісьменнікаў РСФСР, рэдкалегіяй часопіса «Новый мир».

2. **АСТАФ'ЕЎ В. П.** Кніга аповесцей **«КРАДЗЕЖ»**, зборнік апавяданняў **«АПОШНІ ПАКЛОН».**
Прадстаўлена Саюзам пісьменнікаў РСФСР.

3. **БАБАЕЎСКІ С. П.** Раман **«БЕЛЫ СВЕТ».**
Прадстаўлена рэдкалегіяй часопіса «Октябрь».

4. **КОЧАТАЎ Ус. А.** Раман **«ВУГАЛ ПАДЗЕННЯ».**
Прадстаўлена Саюзам пісьменнікаў РСФСР, рэдкалегіяй газеты «Советская Россия», рэдкалегіяй часопіса «Огонек», выдавецтвам «Молодая гвардия».

5. **ЛІПАТАЎ В. У.** Кніга **«ВЯСКОВЫ ДЭТЭКТЫЎ».**
Прадстаўлена рэдкалегіяй часопіса «Знамя».

6. **МАЛЫШКА А. С.** Цыкл вершаў **«ДАРОГА ПАД ЯВАРАМІ»** з аднайменнай кнігі вершаў.
Прадстаўлена Саюзам пісьменнікаў Украіны.

7. **УШАКОЎ М. М.** Кніга вершаў **«ТЭАДАЛІТ».**
Прадстаўлена Саюзам пісьменнікаў Украіны.

У ГАЛІНЕ МУЗЫКІ І КАНЦЭРТНА-ВЫКАНАЎЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ:

1. **ВЯДЗЕРНІКАЎ А. Ф. КАНЦЭРТНЫЯ ПРАГРАМЫ 1966—1967 і 1967—1968 гг.**
Прадстаўлена Міністэрствам культуры РСФСР, Саюзам кампазітараў РСФСР.

2. **КАЖЛАЕЎ М. М.** Балет **«ГАРАНКА».**
Прадстаўлена Міністэрствам культуры Дагестанскай АССР, Саюзам кампазітараў Дагестана, Саюзам пісьменнікаў Дагестана, Саюзам журналістаў Дагестана, Ленінградскім дзяржаўным акадэмічным тэатрам оперы і балета імя С. М. Кірава.

3. **МІРЗАЯН Э. М.** Саната для віяланчэлі і фартэпіяна.
Прадстаўлена Міністэрствам культуры Армянскай ССР, Армянскай дзяржаўнай філармоніяй, Заслужаным калектывам Армянскай ССР Квартэтам імя Камітаса.

4. **СЕРКЕБАЕЎ Е. Б. КАНЦЭРТНЫЯ ПРАГРАМЫ 1966—1967 і 1967—1968 гг.**
Прадстаўлена Міністэрствам культуры Казахскай ССР.

5. **СЛОНІМСКІ С. М.** Опера **«ВІРЫНЕЯ».**
Прадстаўлена Ленінградскім аддзяленнем Саюза кампазітараў РСФСР.

6. **ЧАЙКОЎСКІ Б. А. ДРУГАЯ СІМФОНІЯ.**
Прадстаўлена Саюзам кампазітараў РСФСР.

У ГАЛІНЕ ВЫЯЎЛЕНЧЫХ МАСТАЦТВАЎ:

1. **БАГДАСАРАН С. І.** Помнік-манумент **«КАРАБАХЦЫ» («МЫ — НАШЫ ГОРЫ»)** у г. Сцепанакерце.
Прадстаўлена Саюзам мастакоў Арменіі.

2. **БІСЦІ Д. С.** Ілюстрацыі і афармленне кнігі У. Маякоўскага **«УЛАДЗІМІР ІЛЬІЧ ЛЕНІН».**
Прадстаўлена Саюзам мастакоў СССР, Акадэміяй мастацтваў СССР, Маскоўскай арганізацыяй Саюза мастакоў РСФСР.

3. **ЕНЕЙ Е. Е.** Мастацкае афармленне кінафільма **«КАЦЯРЫНА ІЗМАЙЛАВА».**
Прадстаўлена Ленінградскай арганізацыяй Саюза мастакоў РСФСР.

4. **ЖЫЛІНСКІ Д. Д.** Цыкл карцін на тэму «Мае сучаснікі»: трыпціх **«НА НОВЫХ ЗЕМЛЯХ» («БУДАЎНІЦТВА», «СВЯТА», «У НОВЫМ ДОМЕ»)** і карціны **«ГІМНАСТЫ СССР», «СЯМ'Я».**
Прадстаўлена Саюзам мастакоў СССР, рэдакцыяй газеты «Советская культура», Маскоўскай арганізацыяй Саюза мастакоў РСФСР.

5. **ЗАГОНЕК В. Ф.** Карціны: **«БАЛТЫКА», «ЦВІЦЕ ЧАРОМХА».**
Прадстаўлена Ленінградскай арганізацыяй Саюза мастакоў РСФСР.

6. **ІСРАЯЛЯН Р. С.** — архітэктар, **АРУЦЮНЯН А. А., МАНАСЯН С. М., ШАГІНЯН А. А.** — скульптары, **ЕГІАЗАРАН К. Г.** — мастак. Архітэктурна-скульптурны ансамбль у парку Перамогі ў памяць **САРДАРАПАЦКАЙ БІТВЫ 1918 года** ў Актэмберанскім раёне Армянскай ССР.
Прадстаўлена Саюзам мастакоў Арменіі, Саюзам архітэктараў Арменіі.

7. **ЛАНКІНЕН Л. Ф.** Скульптурныя партрэты: **«СПАРТСМЕН МІША ПАПОЎ», «ПАМОР», «КАМСАМОЛКА 30-Х ГАДОЎ», «СІРКА».**
Прадстаўлена Акадэміяй мастацтваў СССР, Саюзам мастакоў РСФСР.

8. **ЛЯОНАЎ П. В.** Цыкл дэкаратыўных работ з фарфору. 1. Кампленкты: **«СУЗДАЛЬ», «БАЛАДА АБ СОНЦЫ», «СОНЦА», «АКТ», «ВЕЧАР».** 2. Серыя падарункавых штофаў. 3. Блюды: **«МІР ХАЦІНАМ, ВАЙНА ПАЛАЦАМ», «УСЯ ЎЛАДА САВЕТАМ».**
Прадстаўлена Саюзам мастакоў СССР.

9. **ЛАХАВІНІН Ю. Н., МІХАЙЛЕНАК Л. Л., РАДЗІЕНАЎ Л. А.** — скульптары, **ПАЛТАРАЦКІ Е. М.** — архітэктар. Помнік **«ЛЕГЕНДАРНАЯ ТАЧАНКА»** ў Кахоўцы.
Прадстаўлена Херсонскім абласным камітэтам КП Украіны, Ленінградскай арганізацыяй Саюза мастакоў РСФСР, Ленінградскім аддзяленнем Саюза архітэктараў СССР, Інстытутам жывапісу, скульптуры і архітэктуры імя І. Я. Рэпіна, Ваенным саветам Чырванасцяжнай Адэскай ваеннай акругі.

10. **МІНАЕЎ В. Н.** Ілюстрацыі да рамана М. Астроўскага **«ЯК ГАРТАВАЛАСЯ СТАЛЬ».**
Прадстаўлена Акадэміяй мастацтваў СССР, Маскоўскай арганізацыяй Саюза мастакоў РСФСР.

11. **МУРДМАА А. О.** — архітэктар, кіраўнік работы, **ВАРЫК М. Х., КУЛД Р. Р.** — скульптары. **ПОМНІК САВЕЦКІМ ВОІНАМ — АБАРОНЦАМ І ВЫЗВАЛІЦЕЛЯМ ВОСТРАВА СААРЭМАА У 1944 ГОДЗЕ.**
Прадстаўлена Саюзам мастакоў Эстоніі.

12. **МЫЛЬНІКАЎ А. А.** Карціна **«СЁСТРЫ».**
Прадстаўлена Ленінградскай арганізацыяй Саюза мастакоў РСФСР, Інстытутам жывапісу, скульптуры і архітэктуры імя І. Я. Рэпіна.

13. **ПАПКОЎ В. Е.** Карціны: **«АДНА» (з цыкла «МЕЗЕНСКІЯ УДОВЫ»), «ДВОЕ».**
Прадстаўлена Маскоўскай арганізацыяй Саюза мастакоў РСФСР.

14. **ХАНДЖАН Г. С.** Ілюстрацыі і афармленне кнігі П. Севака **«НЕЗМАЎКАЮЧАЯ ЗВАНІЦА».**
Прадстаўлена Міністэрствам культуры Армянскай ССР, Саюзам мастакоў Арменіі, Камітэтам па друку пры Савеце Міністраў Армянскай ССР.

У ГАЛІНЕ ТЭАТРАЛЬНАГА МАСТАЦТВА І КІНЕМАТАГРАФІІ:

1. **БАЙКОЎ В. Н., НЕБЫЛІЦКІ Б. Р.** — рэжысёры, **ВАРАБ'ЕЎ Я. З., ГРЫБАЧОЎ М. М., СТАДНЮК І. Ф.** — аўтары сцэнарыя, **ІСТОМІН А. С., АШУРКАЎ М. Ф., ЦЫТРОН В. С., ЯЦУН Е. П.** — аператары. Дакументальныя фільмы **«СЛУЖУ САВЕЦКАМУ САЮЗУ»** і **«НАРОДА ВЕРНЫЯ СЫНЫ»** вытворчасці Цэнтральнай студыі дакументальных фільмаў.
Прадстаўлена Галоўным палітычным упраўленнем Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту.

2. **ЯФРЭМАЎ А. Н.** — рэжысёр і выканаўца роляў, **ЕЎСЦІГНЕЕЎ Е. А., КВАША І. В., ПАКРОЎСКАЯ А. Б.** — выканаўцы роляў. Сцэнічная трылогія аб рускай рэвалюцыі ў Маскоўскім тэатры «Современник».
Прадстаўлена рэдкалегіяй газеты «Советская культура», рэдкалегіяй часопіса «Театр», Маскоўскай пісьменніцкай арганізацыяй Саюза пісьменнікаў РСФСР, Ленінградскім акадэмічным Вялікім драматычным тэатрам імя М. Горкага, Маскоўскім машынабудаўнічым заводам «Камунар».

3. **ЗАРХІ А. Г.** — рэжысёр, **КАЛАШНІКАЎ Л. І.** — аператар, **БАРЫСАЎ А. Т.** — мастак, **САМОЙЛАВА Т. Е., ГРЫЦЭНКА М. О.** — выканаўцы роляў. Мастацкі фільм **«АННА КАРЭНІНА»** вытворчасці кінастудыі «Масфільм».
Прадстаўлена кінастудыяй «Масфільм».

4. **КАРМЕН Р. Л.** — аўтар фільма і рэжысёр-аператар, **СІМАНАЎ К. М.** — аўтар фільма, **МАКАСЕЕЎ Б. К.** — аператар. Дакументальны фільм **«ГРЭНАДА, ГРЭНАДА, ГРЭНАДА МАЯ...»** вытворчасці Цэнтральнай студыі дакументальных фільмаў.
Прадстаўлена Саюзам кінематаграфістаў СССР.

5. **РАЙЗМАН Ю. Я.** — рэжысёр, **АРДАШНІКАЎ Н. М.** — аператар, **ТУРЫЛЕЎ Г. М.** — мастак, **ПЛОТНІКАЎ Н. С., УЛАДЗІМІРАЎ І. П.** — выканаўцы роляў. Мастацкі фільм **«ТВОЙ СУЧАСНІК»** вытворчасці кінастудыі «Масфільм».
Прадстаўлена Саюзам кінематаграфістаў СССР, кінастудыяй «Масфільм».

6. **СОНЦАВА Ю. І.** Пастаноўка мастацкага фільма **«НЕЗАБЫЎНАЕ»** вытворчасці кінастудыі «Масфільм».
Прадстаўлена рэдкалегіяй часопіса «Огонек».

7. **ЦАРОЎ М. І.** Выкананне роляў Важака і Старога ў спектаклях **«АПТЫМІСТЫЧНАЯ ТРАГЕДЫЯ»** і **«СТАРЫ»** ў Маскоўскім акадэмічным Малым тэатры.
Прадстаўлена рэдкалегіяй газеты «Советская культура», Маскоўскім акадэмічным Малым тэатрам.

У ГАЛІНЕ АРХІТЭКТУРЫ:

1. **ГЕЛЬФРЭЙХ В. Г.** (пасмяротна), **РОЗЕНФЕЛЬД З. М.** — архітэктары. **ПРАСПЕКТ КУТУЗАВА** — буйны горадабудаўнічы ансамбль г. Масквы.
Прадстаўлена Маскоўскім аддзяленнем Саюза архітэктараў СССР.

2. **КАМЕНСКІ В. А.** — архітэктар, кіраўнік работы, **ВЯРЖБІЦКІ Ж. М., УЛАНІН Г. М., ЖУК А. В.** — архітэктары, **МАКСІМАЎ Н. В.** — інжынер-канструктар. **«ВЯЛІКАЯ КАНЦЭРТНАЯ ЗАЛА «КАСТРЫЧНІЦКАЯ»** ў г. Ленінградзе.
Прадстаўлена Ленінградскім аддзяленнем Саюза архітэктараў СССР, Галоўленінградбудам, Інстытутам «Ленпраект».

3. **КАРАТКОЎ А. В.** — архітэктар, кіраўнік работы, **ІВАНОЎ В. Н., АРЛОЎ І. Б., СІМАНАЎ Н. І.** — архітэктары, **СМАРОДЗІН Г. П.** — інжынер-канструктар. **АРХІТЭКТУРА ГОРАДА НАВАІ.**
Прадстаўлена Саюзам архітэктараў СССР, Саюзам архітэктараў Узбекскай ССР.

4. **АРЭХАЎ В. В.** — архітэктар, **ЯРАСЛАЎСКІ Ю. С., ГРЫШЫН А. І.** — інжынеры-канструктары, **СІЗОЎ Л. Г.** — інжынер. **СТАДЫЁН у г. КРАСНАЯРСКУ.**
Прадстаўлена Саюзам архітэктараў СССР, Дзяржбудам РСФСР, Краснаярскім крайкомам партыі, Краснаярскім аддзяленнем Саюза архітэктараў СССР.

5. **ПАСОХІН М. В.** — архітэктар, кіраўнік работы, **МІДАЯНЦ А. А.** (пасмяротна), **ПАПОЎ Ю. В., СВІРСКІ В. А.** — архітэктары, **НІКАЛАЕЎ В. С., ШКОЛЬНІКАЎ С. Я.** — інжынеры-канструктары, **ЦЭРЭТЭЛІ З. К.** — мастак, **БУЛІЯ А. О.** — інжынер. **АРХІТЭКТУРА КУРОРТНАГА КОМПЛЕКСУ «ПІЦУНДА».**
Прадстаўлена Саюзам мастакоў СССР, рэдкалегіяй газеты «Советская культура», Дзяржбудам Грузінскай ССР, Саюзам архітэктараў Грузіі, Грузінскім рэспубліканскім праўленнем навукова-тэхнічнага таварыства будаўнічай індустрыі.

У сувязі з устанаўленнем з 1970 года Дзяржаўнай прэміі СССР за творы літаратуры і мастацтва для дзяцей Камітэт перанёс на будучы год разгляд кандыдатур **ДУБАВА М. І.** за раман **«ГОРА АДНАМУ»**, творчы калектыў стваральнікаў фільма-казкі **«МАРОЗКА»**, кампазітара **ФІЛІПЕНКУ А. Д.** за песні для дашкольнікаў.

■

Для шырокага азнаямлення з работамі, вылучанымі на атрыманне Дзяржаўных прэмій СССР, Камітэт па радыёвяшчанні і тэлебачанні пры Савеце Міністраў СССР арганізоўвае цыкл перадач па радыё і па тэлевізійных цэнтрах, а Камітэт па кінематаграфіі пры Савеце Міністраў СССР — дэманстрацыю прадстаўленых фільмаў у гарадах краіны. Творы выяўленчага мастацтва будуць паказаны на спецыяльнай выстаўцы, аб адкрыцці якой будзе аб'яўлена асоба.

Вялікай дапамогай Камітэту па Ленінскіх і Дзяржаўных прэміях СССР з'явіцца актыўнае абмеркаванне прадстаўленых работ органамі савецкага друку і шырокай грамадскасцю. Камітэт будзе ўдзячны творчым, грамадскім арганізацыям, установам культуры і калектывам працоўных, калі яны прымуць удзел у абмеркаванні кандыдатур, вылучаных на атрыманне Дзяржаўных прэмій і выкажуць свае думкі, прапановы і заўвагі на старонках друку або ў пісьмах Камітэту (Масква, К. 51, Нягліннная вул., 15).

З другой Рэспубліканскай выстаўкі акварэлі. М. ЧЭПІК. «Мінулае», «Партызан», «Сучаснае» (трыпціх).

СТАРОНКІ МІНУЛАГА

У ПАМЯЦІ НА ЎСЁ ЖЫЦЦЁ

Т. БАНДАРЧЫК

Ішоў трэці год вайны. Савецкая армія гнала фашыстаў з нашай зямлі. Быў вызвалены маленькі кавалачак Беларусі — «двурэчча» — Гомель, Рэчыца. Беларускі ўрад пераехаў з Масквы ў Навабеліцу, і 25-годдзе Савецкай Беларусі адсвяткавалі на роднай зямлі. Нас, артыстаў, гэта вельмі радавала. Мы чакалі сустрэчы з беларускай зямлёй і працавалі ў гэтыя дні асабліва напружана — выязджалі ў калгасы, на заводы, абслугоўвалі воінскія часці, шпіталі. Але гэтага здавалася мала. Усім хацелася на фронт.

Нарэшце, у канцы 1943 года тэатру дазволілі паслаць брыгаду. Разгарнулася спаборніцтва паміж групамі артыстаў на чале з А. Ільінскім і П. Малчанавым. Перамог Малчанаў. Ён аказаўся «хітрэйшым»: уключыў менш занятых у рэпертуары акцёраў — Шмакава, Гаробчанку, Бялінскую, Радзялоўскую, Мазалеўскую. Падрыхтавалі мантаж п'есы «Проба агнём» К. Крапівы, скетчы «З цёплым ветрам», «Усё прапала», эпізоды з «Прымакоў» Я. Купалы. Радзялоўская выконвала песні, Шмакаў, Малчанаў чыталі вершы і маналогі. Было і музычнае суправаджэнне: Гаробчанка іграў на гармоніку, Малчанаў — на мандаліне, я — на гітары.

Пад кіраўніцтвам дырыжора А. Маркевіча рэпеціравалі музычныя нумары (да крывавых мазалёў, бо музыка я была слабая і даўно не бралася за гітару), паклалі кожны ў свой рэчмяшок па кавалку дэкарацыі, рэквізіт, у чамаданы — сцэнічныя касцюмы, самыя неабходныя асабістыя рэчы. Рэчмяшок на плечы, чамадан у адну руку, інструмент у другую — і артысты франтавой брыгады Другога БДТ пад гарачыя і шчырыя пажаданні калектыву (ох, як многія нам зайздросцілі!) накіраваліся ў Маскву, паказваць праграму.

Камісіі праграма спадабалася. Нас «блаславілі» і паслалі не пад Віцебск, як думалі раней (там было вельмі «горача»), а на Першы Беларускі — у Навабеліцу.

Гэтыя дні ніколі не забудуцца. Цяпер толькі ў кінахроніцы ды на малюнках убачыш такое — разбітыя дамы, адзінокія печы, спаленыя вёскі — жах!

У Навабеліцу прыехалі позна ўвечары. Цемра. Снег, завея, ніводнага агеньчыка... Станцыі няма, адны ямы ды ражны нейкія. Нарэшце нехта павёў нас у «клуб» — маленькі вагончык з 4 лаўкамі, праз усе дзіркі дзьме. Пасярэдзіне — абломак ці то катла, ці то снарада, у якім нешта тлее. Хлопцы раздабылі недзе вугалю, а ён не гарыць, прыцягнулі нейкія сырыя дошкі — адзін дым ідзе, а цяпла няма.

Адгаравалі ноч, а раніцою за намі прыйшлі і папрасілі выступіць на «Гомсельмашы» — яго пачалі аднаўляць. Да вечара яшчэ быў час і мы хадзілі па Навабеліцы. Пасёлак дрэвакамбіната. Драўляныя дамы ўсе павыгаралі, ад каменных засталіся каробкі. За сцяною камбіната — нічога. У нейкай адзінокай драўлянай хаціне — рэдакцыя і паходная друкарня «Звязды». Газета выходзіць! Значыць ёсць жыццё!

І вось «Гомсельмаш». Сабраліся ў невялікім цэху. Людзі стомленыя, худыя, вочы гараць. Прыстроіліся, хто дзе, бо сядзець не было на чым. Хваляваліся мы страшэнна: першае выступленне на роднай зямлі. Прымалі надзвычай цёпла. Смех, слёзы — усё тут.

Нават дзіўна бывае, але памяць захоўвае іншы раз тое, што ў той момант здавалася не самым галоўным. Потым з гэтых звычайных дэталяў складаецца ўяўленне аб часе.

Памятаю вёску Мілоту пад Гомелем. Палітаддзел. У бакоўцы — стол з лаўкамі. Пасадзілі нас снедаць. Ледзь не выйшаў канфуз. Мы прызвычаіліся да картачак, а тут паставілі вялікую талерку нарэзанага хлеба...

Хлеб! Чорны, духмяны — ён нібы ўвабраў усе пахі Радзімы — яе зямлі, ніў, травы...

Хлеб! Дзівосная сіла ў кожным зерні і, відаць, няма адчування больш урачыстага, цудоўнага, чым тое, калі бачыш залаты паток зерняў...

Хлеб! Запечаны, з паджарыстай скарыначкай, мяккі, як пух — хлеб мірных гадоў, і з закальцам — цяжкі, напалавіну з бульбай — хлеб вайны. Хлеб, з якім звязана ўсё наша жыццё.

Мы глядзелі на гэты хлеб і паверыць не маглі, што можам з'есці яго. Потым елі, і кожны пра сябе даваў клятву — ніколі не забыць яго смак. А ці заўсёды мы помнім пра той ваенны хлеб? Ці заўсёды?

Ездзілі мы шмат — у Добруш, Яроміна, Лешчынец, Гарадню Гомельскую, яшчэ ў нейкія вёскі. Выступалі ў вялікіх хатах, школах, клубах, шпіталях. У большасці спектаклі давалі ўдзень, бо ўвечары асцерагаліся запальваць агонь — фронт блізка.

Апрача воінаў глядзелі нас і мясцовыя жыхары. У адной школе грыміраваліся ў пакоі настаўніка. Настаўнік расказваў, што пры немцах дзяцей вучылі толькі самаму элементарнаму. Гісторыя была забаронена: «у рускіх няма гісторыі». Глядзеў спектакль без усмешкі, жадна. «П'еса вельмі добрая, а выкананне вышэй усялякіх пахвал», — такую кароткую рэцэнзію мы атрымалі.

У другі раз грыміраваліся ў пустой хаце з разваленай печкай у кутку. Раптам чуем нейкі шорах. Сталі глядзець — за кучай цэглы хлапчук гадоў дзесяці, худзенькі, бледны, абарваны. Як і калі ён туды залез? Колькі сядзеў? Баяўся вылазіць. «А мяне пусціць паглядзець?» Настрашылі дзіця немцы.

У Навабеліцкім шпіталі пасля канцэрта нас папрасілі выступіць для аднаго чалавека — гэта быў цяжка паранены і кантужаны генерал.

Пакойчык маленькі — стаіць толькі ложак, а паміж ім і сцяной уціснута тумбачка. Нават крэсла не змяшчаецца. Ціхенька (нас прасілі аб гэтым) Малчанаў прачытаў, а Радзялоўская праспявала дзве песні. Акампаніравалі «шэптам», ледзь кранаючы струны. Ляжыць немалады чалавек, заплюшчыўшы вочы... Ці чуе?... Відаць, чуе. Папрасіў праспяваць «Синий платочек». Выканалі просьбу.

Скончыўся люты. Пачаў таяць снег... Гразюча. Адзін раз так загрузлі, што нас выцягваў танк. Пакуль прыладжвалі буксір і цягнулі, хлопцы палезлі ў сярэдзіну танка. Цікава! Мы не адважыліся — высока.

Чулі жаваранка...

Нарэшце нам дазволілі ехаць на перадавую!

Ехалі на адкрытай машыне. Пайшоў дождж. Потым снег. Яшчэ вады дадаў. Прамоклі да рубчыка. Спыніліся ў вёсцы. Адаспаліся і адагрэліся на печы і далей...

Шаша — франтавая. Усюды надпісы: «Вне дороги проезд запрещен. Заминировано». «Дорога разминирована на 100 метров». «Проезд закрыт. На мины не проверено». Варонкі ад снарадаў, акопы, калючы дрот, дзоты, разбітыя машыны, зруйнаваныя вёскі. Зусім нядаўна тут былі баі. Праехалі больш 90 км. Страшэнна многа машын. Ад фар велізарны слуп святла. Не выключаюць, бо, як нам сказалі: «Калі налёт, дык яшчэ горш, нічога не відаць, а немцы ўсё роўна ведаюць, дзе дарога».

Уначы праезд закрыты. Прыйшлося спыніцца ў нейкай вёсцы. Ездзілі ад хаты да хаты — няма месца: ваенных поўна. Нарэшце прыстроіліся на кухні. Тут жа гаспадыня і пяцёра малых дзяцей на печы. Нейкі ваенны на скрыні. Прымасціліся на падлозе і адразу ж заснулі.

Сніліся сны. Мірныя... Утульныя пакоі, сонца, дзеці... Людзі ходзяць і ўсміхаюцца. Хораша... Перамога, сцягі, кветкі... Ніколі не ведала, што ў сне такая сіла... Грукат гармат, вораг праз нейкія сотні метраў залёг, а стомленыя людзі спяць, спяць покатам, на зямлі, спяць там, дзе, як куля, зваліў іх сон. Потым успомніць было страшна, а тады страху не было.

Сон! Мне расказвалі байцы, што спалі нават на маршы.

І зноў дарога... Дзе-нідзе валяюцца разарваныя коні. Свежыя варонкі... Вакол гудзе і грукае.

Канечне, ніякіх клубаў ці будынкаў у лесе няма, адны блін-

Васіль Хомчанка

ЦЁПЛАЯ ЗЯМЛЯ

АПАВЯДАННЕ

Больш месяца не было дажджу, і рэчка абмялела. Вада, адступіўшы ад берагоў, агаліла белыя пясчаныя лапікі. Пад мостам з аднаго такога лапіка вытыркнуўся стабілізатар авіяцыйнай бомбы. Іржа праела ў ім дзіркі, яго абвілі зялёныя водарасці. Бомба стаяла, нібы глыбока ўбітая паля...

Разам з лейтэнантам Васільцом прыехалі ефрэйтары Купрыянчык, Леманіс і яшчэ двое салдат. Перакрылі дарогу, агледзелі наваколле—ці няма дзе яшчэ такой пасткі. Прыселі адпачыць.

— Не пашанцавала нам,—сказаў Купрыянчык. Нядзеля сёння, а тут...

Дзень быў ціхі, з гудам аваднёў і стракаценнем конікаў, з мядовым пахам канюшыны, смалістых бярвенцаў, прывезеных нядаўна для рамонту моста. Ля рэчкі матлялі галовамі стрыножаныя коні, побач бегалі хлопчыкі, а далей, за лугам, каля абмялелай сажалкі, пахаджвалі буслы.

Васілец прылёг пад вольхай. Хацелася спаць. Учора вярнуўся з камандзіроўкі апоўначы—стомлены, з галаўным болем. Больш паўмесяца вандраваў па сёлах і пасёлках—шукаў ды ўзрываў міны і снарады, што засталіся ад вайны. Думаў сёння адпачыць, а от зноў давялося ехаць сюды, на бераг гэтай рачулкі. Раніцою Васілец гутарыў па тэлефоне з маці. Трэба было б неяк з'ездзіць да яе. Праўда, яна не скардзілася. Проста казала, што ніхто ў яе доўга не быў. А яшчэ—што балела крыху галава, піла калінавую настойку. А пад канец размовы не забылася спытацца: «Валодзя, сынок, кажуць, ты бомбы шукаеш?» Ён супакоіў: «Не, мама, не». Яна, здаецца, паверыла...

Купрыянчык пачаў распранацца — збіраўся купацца. Распранаўся і бурчэў — усё не мог змірыцца з тым, што сарвана звальненне ў горад:

— Не магла гэта брыда ўзарвацца тады!

Леманіс, спакойны, з мяккімі і залацістымі, як у дзіцяці, валасамі, дакорліва ківаў галавою:

— Чаго ты хочаш? Каб узарвалася і людзей пазабівала? Ай, Купрыянчык, Купрыянчык!

Купрыянчык нічога не адказаў, палез у ваду.

А Васілец думаў пра маці. Усе яны аднолькавыя. Усе баяцца за сыноў: не падымайся высока, нават па зямлі хадзі асцярожна... Нядаўна лейтэнанту Беленькаму маці пісьмо прыслала. Просіць, каб адгаварыў малодшага брата ісці ў лётнае вучылішча. «Ён жа так высока будзе лётаць і так хутка...» Усе яны аднолькавыя, усе. А камусьці ж трэба і ўвысь залятаць, і пад вадой быць тыднямі, і раскопваць во гэтую брыду. Васілец паўтарыў Купрыянчыкава слова...

Ён ледзь не заснуў.

Сеў, трасануў галавою:

— Купацца, дык купацца.

Распрануўся, зайшоў у ваду. Вылез на другім беразе, прысеў каля бомбы. Тырчыць, страшыдла! Колькі іх, не знойдзеных, сядзіць яшчэ ў зямлі! І праўда, чаму яна не ўзарвалася, калі яе скінулі?

Васілец разгарнуў водарасці на бомбе. Каля пласціны стабілізатара затаілася жабяня. Узабралася ж неяк і сядзіць, нібы ў церамку, міргае лупатымі вочкамі. «Псік!—сагнаў ён жабяня, — а то ў космас узляціш».

Да моста падышлі хлапчукі, тыя, што пасвілі коней. Яны былі ў зялёных будзёнаўках з вялікімі чырвонымі зоркамі. У руках—шаблі—выструганыя дубцы з вяровачнымі цемлякамі на канцах. Ліхія коннікі! Нават шпоры былі на кедах—белыя драцяныя дужкі.

— А ну, брысь адсюль!—крыкнуў на іх Купрыянчык.

— Мы пасядзім на беразе, паглядзім.

— Што тут глядзець? Цырк ідзіце глядзець.

— А вы чаго прыехалі?

— Ракаў лавіць. Ёсць яшчэ пытанні?

— Ракаў? Ракі тут усе паздыхалі.

Леманіс узяў у хлапчука будзёнаўку, прымерыў:

— Сам шыў?

— Сам.

— Малайчына! Толькі, хлопцы, усё ж ідзіце адсюль. Забаронена. Ясна?

— Ясна! А што вы рабіць будзеце?

— Чулі такое—«ваенная тайна»? То-та ж! Вунь, коні вашы ў грэчку залезлі.

Хлапчукі ўзмахнулі шаблямі і з гікам панесліся па лузе.

Васілец вылез з рэчкі, лёг на траву.

На сонцы вада блішчэла так, што аж рэзала вочы. У затоцы, затканай раскай, чыста бялелі гарлачыкі. Там часам плёскалася рыба. Было хораша, прыемная расслабленасць ахапіла ўсё цела. Ляжаць бы так увесь дзень ды глядзець у неба. А тут гэта бомба. Васілец прыкінуў вокам адлегласць ад моста да бомбы: метры тры. Можна падняць бомбу на вяроўцы і апусціць на аўтамашыну...

Бомбу выцягнулі без асаблівых цяжкасцей. Засталося адвезці яе далей ад дарогі і падарваць. Лейтэнант азірнуўся вакол. Самае зручнае месца было ў нізіне, каля лабастага пагорка. Туды і дарога роўная—мяккая шчотка скошанага лугу.

— Таварыш лейтэнант,—сказаў Леманіс.— Бомбу павязу я. А то ўсё вы і вы.

— Ты пойдзеш у ачапленне. І ўсе астатнія. Зразумеў, Леманіс?

У кузаў насыпалі жвіру, палажылі на жвір бомбу. Васілец апошні раз папярэдзіў:

— Глядзіце ж, нікога не прапусціце.

Салдаты пайшлі. Васілец сеў на крыло аўтамашыны, закурыў. Сядзеў і глядзеў на хлапчукоў, што ўсё яшчэ гулялі ў вайну. Яны бегалі, падалі, стралялі: ды-ды-дытыр-р-р... Кожны з іх, вядома, забіваў ворагаў сотнямі, а сам заставаўся жывым-здаровым і быў героем.

Лейтэнант сеў у кабіну і павёў машыну ціхенька, стараючыся не думаць пра бомбу. Але дзесьці ў душы ўвесь час варушылася агіднаназойлівае: а калі грымне? Спіной, патыліцай адчуваў блізасць яе халоднага цела.

Пад'ехаў да пагорка, спусціўся ў лагчыну, выключыў матор, паклікаў Леманіса і Купрыянчыка.

Бомбу палажылі на траву. Рыжая ад іржы, аблепленая водарасцямі, яна была падобна на дзівосную істоту.

— Усім—на свае месцы,—загадаў лэйтэнант. Сам узяўся за ўзрыўчатку.

Нарэшце усё гатова. Васілец чыркнуў запалкай, паднёс яе да канца шнура. Зеленаваты дымок папоўз да бомбы. Васілец выбег з лагчыны і скокнуў у равок.

Гэтыя секунды перад выбухам заўсёды праходзяць у напружана-цяжкім чаканні. Так салдаты чакаюць сігналу для атакі: затоена і з падсвядомым жаданнем адцягнуць час хоць на паўсекунды перад тым, як падняцца з зямлі і закрычаць «ура».

І раптам адбылося дзіўнае: пачулася «ўра» і тупат коней. Лейтэнант ускочыў. Сюды, з пагорка, імчаліся на конях хлапчукі ў будзёнаўках.

— Ур-ра!—крычалі яны і размахвалі шаблямі.

— Стой!—кінуўся напярэймы Васілец.

А яны імчаліся, прыгнуўшыся да конскіх грыў. Хлапчукоў яшчэ больш падахвоціла, падагнала гэта нечаканая перашкода.

— Там бомба!

Не спыніліся. Не пачулі ці не зразумелі. Ці падумалі, што і лейтэнант уключыўся ў іх гульню.

Васілец рвануўся да бомбы. Бег наперадзе коней. Тупат іх біў па галаве. Спіной адчуваў цёплае конскае дыханне. Дзесяць, пяць, тры крокі да бомбы. Зеленаваты дымок падабраўся ўжо да запала. Васілец паспеў яшчэ ступіць адзін крок, паспеў схапіцца за шнур... Дэтанатар шчоўкнуў у паветры...

Якая ж цішыня стаяла вакол! Ад яе ажно звінела ў вушах. Коні, што прамчаліся міма, быццам ляцелі ў паветры — стуку іх капытоў ён не чуў.

Падбег Купрыянчык—збялелы, запыханы. Гэта ён не ўгледзеў, як праскочылі сюды хлапчукі.

Васілец сеў на траву і доўга глядзеў услед коням. На фоне чырвонага неба коні таксама былі чырвоныя. Вось яны абмінулі хмызняк і зніклі за пагоркам...

Лейтэнант лёг. Зямля была цёплая—нагрэлася за доўгі ліпеньскі дзень. Астыне яна не скора. Нават апоўначы, калі прайсці басаног, адчуеш яе цеплыню.

«ЗАХОДЗЬЦЕ Ў КНІГАРНЮ!»

— З узнагародай вас, Таццяна Аляксееўна, — віншавалі наведвальнікі загадчыцу кнігарні гарадскога пасёлка Іўе. У гэтых словах чулася падзяка Т. Макеевай за яе сціплую, але вельмі патрэбную працу. А ўзнагародзілі загадчыцу Граматай Вярхоўнага Савета БССР.

Па спецыяльнасці Таццяна Аляксееўна — бібліятэкар. І калі дзесяць гадоў назад ёй прапанавалі працаваць у кніжным магазіне, не адразу згадзілася.

— Мне больш падабаецца выдаваць кнігі, чым іх прадаваць... Але паспрабую, можа, і атрымаецца.

Справы ў кнігарні пайшлі добра. Дапамагло Макеевай веданне літаратуры, любоў да яе. Таццяна Аляксееўна адразу пачала вывучаць попыт, старалася заўсёды задаволіць патрабаванні чытачоў. Паступова ў яе з'явіліся добраахвотныя памочнікі — сапраўдныя кнігалюбы.

Свой вопыт, веды загадчыца ахвотна перадае моладзі. Гадоў пяць назад пасля заканчэння курсаў прыехала сюды Ніна Лембовіч. Цяпер яна лепшая работніца, узнагароджана граматай Цэнтрасаюза.

Я. МАКОЎСКІ.

СЦЕЖКАМІ БАРАЦЬБЫ І ПОМСТЫ

7 мая 1969 года пісьменніку Георгію Шчарбатаву споўнілася б пяцьдзесят гадоў...

Нарадзіўся ён у Горацкім раёне Магілёўскай вобласці. Скончыў Магілёўскае педвучылішча. Завочна вучыўся ў Магілёўскім педінстытуце. Працаваў настаўнікам, у рэдакцыях абласной газеты «Камунар Магілёўшчыны» і «Советской Белоруссии». У гады вайны некаторы час жыў у Куйбышаве і супрацоўнічаў у газеце «Волжская коммуна». У 1942 годзе быў накіраваны ў тыл ворага карэспандэнтам «Савецкай Беларусі». Са студзеня 1943 года і да часу вызвалення Беларусі працаваў у рэдакцыі газеты «Звязда», якая выдавалася падпольна на акупіраванай тэрыторыі.

Сталай літаратурнай дзейнасцю заняўся пасля вайны. Г. Шчарбатаў — аўтар кніг «Партызанскія агні», «Камсамол Беларусі ў баях за Радзіму», «Шумелі пушчы».

Памёр пісьменнік у 1957 годзе.

Аб рабоце Г. Шчарбатава ў тыле ворага ў гады вайны расказвае ў сваіх успамінах былы супрацоўнік падпольнай партызанскай «Звязды» А. Шурпач.

Восень 1942 года, не ў прыклад снежнай і халоднай зіме, выдалася сухая і пагодлівая. Таму партызаны штаба Мінскага злучэння не спяшаліся пераходзіць на зімовыя кватэры, а жылі на прыволлі — у часовых буданчыках на лясістай выспе сярод неабсяжных Загальскіх балот.

Быў канец верасня. Неяк раніцай з Альбінска (вёска непадалёк ад лагера) прыбег сувязны:

— Васіль Іванавіч! — загукаў ён. — У Альбінск прыйшлі аўтаматчыкі ажно з самой Масквы! Іхні камандзір хоча пабачыць вас!

Вестка гэтая падняла на ногі ўсіх. Мо праз якое паўгадзіны вольныя ад варты партызаны на чале з Васілём Іванавічам Казловым сігалі па купінах напрасткі да Альбінска.

Маскоўскія аўтаматчыкі былі маладыя, рослыя хлопцы, узброеныя па тым часе да зубоў: у кожнага з іх быў новенькі ППШ — запаветная мара кожнага партызана. Камандзір падышоў да Казлова і па-вайсковаму далажыў:

— Таварыш камандуючы злучэннем, атрад маскоўскіх аўтаматчыкаў прыбыў у ваша распараджэнне!

— Браток ты мой! Навошта такая афіцыйнасць? Я вось лепей абдыму вас і пацалую, — адказаў наш камандзір.

У самым канцы шарэнгі аўтаматчыкаў стаяў высокі, танклявы хлопец. На яго ўсе адразу звярнулі ўвагу. Па-першае, у яго чамусьці не было аўтамата. Па-другое, акуляры — яны таксама былі вельмі нязвыклыя ў партызанскім побыце. Мабыць, таму Васіль Іванавіч і разгубіўся, здалося, крыху, калі падышоў да яго.

— Ты таксама аўтаматчык? А дзе ж твой аўтамат?

— Я не аўтаматчык. Карэспандэнт я. Прыслалі да вас, каб расказваць пра ваша жыццё і баявыя справы ў газеце. Георгі Шчарбатаў, — адрэкамендаваўся ён.

— Вельмі рад, вельмі рад, — паціскаючы руку Шчарбатаву, гаварыў Казлоў. — Толькі вось што давай зробім. У нас усё коратка. Георгі мы заменім на Юрку. Згодзен?

— Згодзен, — усміхнуўся Шчарбатаў. — Гэта тое самае...

Аўтаматчыкі адразу ж уключыліся ў баявы партызанскі рытм. Не застаўся без занятку і Юрка.

— Даручаем табе арганізаваць партызанскую агітбрыгаду. Будзеце ездзіць па атрадах, расказваць пра падзеі на фронце, пра жыццё савецкіх людзей, потым — канцэрт. Няхай не смуткуюць нашы людзі. На тваім сумленні — рэпертуар. Наконт салёных выразаў не сцеражыся. Аўдыторыя наша зразумее, абы толькі востра і дасціпна было, — давалі наказ Шчарбатаву ў штабе.

Так Юрка стаў кіраўніком агітбрыгады. Тут былі баяністы, дэкламатары, спевакі і танцоры. Удзельнічаў у канцэртах нават скрыпач з аркестра парыжскага тэатра. Яго падабралі нашы партызаны пад Баранавічамі: вайна застала яго ў Варшаве, і музыкант прабіраўся на ўсход, у Маскву, як растлумачыў ён. Праўда, некаторыя пярэчылі супраць уключэння француза ў брыгаду, але спрэчку ў карысць апошняга вырашыў дзед Талаш. Ён загадаў музыканту сыграць польку і лявоніху. Паслухаўшы, вынес рашэнне:

— Бярыце, хлопцы, грае ён надта ўмела.

Вельмі хутка пра агітбрыгаду ведалі ва ўсім партызанскім краі.

У часе гэтых вандраванняў Юрка пільна сачыў за жыццём людзей у варожым тыле. Вярнуўшыся з чарговай паездкі, пры дрыготкім святле смалякоў пісаў карэспандэнцыі. Гэта была нялёгкая справа. Матэрыялу шмат, а ўкласціся трэба ў скупыя радкі, бо партызанскі радыст паставіў умову: як мага карацей, сілкаванне рацыі слабае, а на хуткі самалёт спадзявацца нечага — надвор'е восеньскае, нялётнае.

У канцы студзеня 1943 года Юрку прыйшоў час заняцца сваёй непасрэднай работай тут, у тыле ворага. Адным з самалётаў прыляцелі да нас Міхаіл Зімянін і Міхаіл Барашкаў, альбо, як іх празвалі партызаны, Міхаіл Малы і Міхаіл Вялікі. Яны прывезлі неабходны рыштунак для выдання газеты «Звязда». Юрка Шчарбатаў стаў адным з вядучых супрацоўнікаў газеты. На ягоную долю прыйшлося шмат работы: збор матэрыялаў, апрацоўка партызанскіх пісьмаў, паездкі ў атрады і брыгады. Транспарту ў нас ніякага не было. Усе падарожжы пехам. Юрка, звычайна, жартаваў:

— Мне не страшна. Ногі доўгія, з любога балота вылезу. Два разы матану — і там дзе трэба.

Нехта з камандзіраў злітаваўся над ім і падарыў кабылку — «персанальны транспарт». Прывёў Юрка свой набытак на востраў, і пачаліся кпіны.

— Гэта не кабылка, а Шчукарова Мысля, — ахрысціў каняку наборшчык Мікола Курыка.

Так і прычапілася: «Юрка, Мысля прапала! Юрка, дай пракаціцца на Мыслі».

Ён з усмешкай прымаў жарты, і між спраў паставіў кабылку на ногі. А потым гэтая Мысля выручыла нас з вялікай бяды. Фашысты аблажылі балота, дзе мы атабарыліся. Заставаўся адзін выхад — цераз багну. І што вы думаеце! Мысля выцягнула калёсы з усім друкарскім рыштункам цераз багну — яна надта лоўка хадзіла па балоце.

Шчарбатаў быў не толькі журналістам. Памятаю, як распякаў яго аднойчы Барашкаў за ўдзел у аперацыі па разгрому варожага гарнізона на чыгуначнай станцыі Фалічы.

— Запомні, што ты — супрацоўнік газеты, а не падрыўнік! Разумею, хочацца самому быць з тымі, хто ірве чыгуначнае палатно. Але твая справа — іншая: пісаць, — ушчуваў яго рэдактар.

У другі раз Юрка разам з партызанамі граміў варожы эшалон паміж станцыямі Муляраўка і Пціч. Рэдактар на гэты раз толькі глянуў скоса: што з табою, непраўным, зробіш...

У лютым 1944 года не стала рэдактара. ЦК КПБ усклаў абавязкі рэдактара на Шчарбатава. Яго толькі што прынялі кандыдатам у члены партыі. Няма паперы, няма чаго есці, ліпучы тыф зваліў усіх супрацоўнікаў. А набліжаецца Першамай. Без газеты ў такі ўрачысты дзень ніяк нельга. А на нагах толькі двое: я ды Шчарбатаў.

— Амяллян, трэба, браце, газету выпусціць.

— Калі трэба, дык выпусцім.

Пачалася работа. Юрка піша і правіць матэрыялы, а я, мабілізаваўшы сякія-такія друкарскія веды і цярпенне, набіраю па літары тэкст. Чатыры дні працавалі над нумарам. Але затое колькі было радасці ў партызан і сялян, калі яны бралі яшчэ пахнучы тлушчам і сажай (фарбы не было і яе рабілі самі з сажы і тлушчу) свежы нумар газеты! А ў Шчарбатава не было сіл нават узабрацца на нары ў зямлянцы: як сядзеў на калодачцы, так і зваліўся, заснуў...

Болей двух год хадзіў Георгі Шчарбатаў сцежкамі барацьбы і помсты, у цяжкія часіны ліхалецця, заклікаючы сваім палымяным словам нашых людзей на змаганне з лютым ворагам.

Пазней, пасля вайны, гэтыя ўражанні, вынесеныя Георгіем Шчарбатавым з свайго ўласнага партызанскага вопыту і вопыту сваіх таварышаў па змаганні, сталі матэрыялам яго кніг, прысвечаных народным мсціўцам.

А. ШУРПАЧ,
былы супрацоўнік рэдакцыі падпольнай «Звязды».

З НОВЫХ ПЕСЕНЬ

РАНІЦА НА СВІСЛАЧЫ

(Песня для жаночага хору альбо ансамбля без суправаджэння)

Музыка Кіма ЦЕСАКОВА — Словы Міколы ХВЕДАРОВІЧА

Павольна

Знік апошні след начы
І пачаўся дзень.
Раніца на Свіслачы
Мыецца ў вадзе.

І яе, нясмелую,
Лашчыць сінь нябёс,
Дорыць хустку белую
Для кужэльных кос. (2 разы)

Паплавы туманяцца—
Сцелюць ручнікі.
Сустракае раніцу
Сонца ля ракі.

І вядзе дарожкамі
Паркаў і садоў,
Вуліцамі, плошчамі
Родных гарадоў. (2 разы)

Знік апошні след начы
І пачаўся дзень.
Раніца на Свіслачы
Мыецца ў вадзе.

Вежы загараюцца
Залатым агнём...
З добрай светлай раніцай
І шчаслівым днём! (2 разы)

СПАБОРНІЦТВА МАЛАДЫХ ВЫКАНАЎЦАЎ

Кафедра народных інструментаў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага правяла конкурс маладых выканаўцаў, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. Мэта конкурсу — далейшае ўдасканаленне прафесійнай падрыхтоўкі студэнтаў, набыццё імі вопыту ў адказных творчых спаборніцтвах, а таксама выяўленне маладых музыкантаў, здольных выконваць абавязковую праграму для розных інструментаў, прапаганда новых твораў беларускіх кампазітараў.

У конкурсе прымалі ўдзел цымбалісты, баяністы, балалаечнікі і дамрысты. Праводзіўся конкурс у два туры. У першым туры журы праслухала 28 выканаўцаў, з якіх да другога было дапушчана 14.

Днямі ў канцэртнай зале кансерваторыі адбыўся заключны канцэрт пераможцаў гэтага спаборніцтва. Старшыня журы, загадчык кафедры народных інструментаў Г. Жыхараў абвясціў вынікі конкурсу. Першае месца было прысуджана А. Халшчанкову (домра), Ул. Антоненку (балалайка), А. Бяляўскаму (баян). Другое месца падзялілі баяністы В. Арэшкін і Ф. Паўлавец. Трэцяе месца журы прысудзіла Т. Шафранавай (балалайка). Заахвочвальныя прэміі атрымалі В. Судніковіч (домра), А. Дзямянка (баян) і Ул. Утгоф (баян).

Слухачы цёпла прынялі маладых музыкантаў, якія выканалі творы Баха, Мендэльсона, Сарасатэ, І. Жыновіча, Г. Вагнера, Г. Суруса.

Л. МАЕЎСКІ.

Кніжныя навінкі

Антон Бялевіч

Размова з адсутнымі — Уладзіслаў Нядзведскі

Галіна Васілеўская — Малюнак на снезе

Вокладкі кніг, якія выйшлі ў выдавецтве «Беларусь», — І том двухтомнага збору твораў Антона Бялевіча (мастак Л. Прагін), «Размова з адсутнымі» Уладзіслава Нядзведскага (мастак І. Капялян), «Малюнак на снезе» Галіны Васілеўскай (мастак В. Бароўка).

дажы ды зямлянкі. Дагаварыліся, што будзем выступаць на адкрытым паветры, каб больш народу нас бачыла. А што холадна, дык гэта вайна... Для нашага выступлення нацягнулі некалькі плашч-палатак — сцэна. Паставілі на ёй дзве пячуркі. Замест лавак — бярвенні. За «сцэнай» — уцепленая палатка з печкай — «грыміровачная». У час нашага выступлення лётала «рама»—нямецкі разведчык. Малчанаў не разгубіўся: «Ну, дык я пайду ўжо, кумка, а то тут «рамы» нейкія лётаюць, каб на іх пярун!» Рогат быў, як кананада. Не маглі супакоіцца. Пасля выступлення байцы і камандзіры нас шчыра дзякавалі. Вось калі мы пазналі сілу мастацтва, вось калі зразумелі, як яно патрэбна людзям. Усім! Да пярэдняга краю было кіламетраў 6—7. Бывалі і бліжэй. Увесь час выступалі на адкрытых пляцоўках ці ў саматугам падрыхтаваных «тэатрах», дэкарацыі вешалі паміж дрэвамі. Аб нас вельмі клапаціліся: ставілі за сцэнай палатку з печкай. Трохі мерзлі дзяўчаты, але трымаліся. Выйдзем з палаткі, накінуўшы паліто, паліто «за кулісамі» — на галінку, адыграем і зноў у паліто і ў палатку да наступнага выхаду. Ніхто не захварэў — відаць, не да таго было...

Ездзілі мы ў лесе на пары коней. З коньмі самі спраўляліся.

Аднойчы ехалі ўвечары. Цёмна, толькі снег свеціць. Пакуль ехалі па лясной дарозе — нічога, а на вялікай паляне конь праваліўся аж па пуза. Прыйшлося ўсім злезці, правальваючыся па пояс у снег, адпрэгчы коней. Толькі запрэглі і паехалі — другі конь праваліўся. І так некалькі разоў. Калі ж нарэшце натрапілі на нейкую адзінокую хаціну, спыніліся, бо наскрозь прамоклі. У хаце — паўнютка ваенных. У грубцы палалі дровы. Нас пасадзілі каля печы, частавалі чаем. Ну, вядома, гутаркі, роспыты...

Часта бывалі абстрэлы. Грукат, успышкі... «Не бойцеся, гэта пералёт, за паўкіламетра, кіламетр адсюль. Мы ўжо ведаем». Мы то ведаем, а немцы? А можа якраз і ўцэляць...

Аднаго разу прачынаемся — усё грыміць. Праз шчылінку наверсе відаць — успыхвае. Ляжым «спакойна». Услухоўваемся. Нікому не хочацца страх свой паказваць. Гукнулі салдата, а ён спіць сабе. Потым прачнуўся: «А, гэта нашы страляюць... А гэта немец адгукаецца. Гэта «Андрэй»... Гэта «далбай». А гэта «скрыжун».

Кожнаму снараду мянушка!

Аказваецца мы начавалі ў аптэцы санбата, а санбат знаходзіўся паміж двума артпаркамі. І была гэта — «разведка боем», як нам сказалі. З паўгадзіны страшэнна грукала і гудзела...

Начальнік аптэкі — былы балетмайстар, паслядоўнік Айседоры Дункан. На развітанне надаваў нам лякарстваў, бінтоў «на ўсякі выпадак». У тыле лякарствы цяжка было дастаць. Усё ішло на фронт.

Бывала, паедзеш куды-небудзь з канцэртам, а назад «дарога закрыта»: абстрэльваюць.

Адзін раз нас абстралялі «персанальна». Былі мы на спектаклі кіламетры за тры ад немцаў. Прычапіліся да палкоўніка («Наш Сувораў»—называлі яго байцы: маленькі, хударлявы, жывы, ён сапраўды нагадваў Суворава), каб ён павёў нас на самы, самы пярэдні край. Уламалі. Мы апрануліся, узялі інструменты і ў дарогу. Адна група пайшла ў адзін бок, а Малчанаў, Шмакаў, Радзялоўская і я — ў другі. Палкоўнік і дзяўчына-перакладчыца з намі. Спачатку ішлі лесам, потым глыбокім пераходам. Калі пераход скончыўся, палкоўнік сказаў, каб далей ішлі па двое і на адлегласці адна пара ад другой, бо месца адкрытае і прыстралянае. Пайшлі. На беразе ракі — спаленая вёска. Зямля ўсыпана, як мне спачатку здалося, шлакам, а падняла — метал. Здагадалася — асколкі. На другім беразе ракі над снегам жоўценькі пясок — нямецкія акопы. Цішыня.

Я адстала. Раптам — дзынк. Аглядаюся. І зноў — дзынк. І толькі тады ўсё зразумела, калі наперадзе ўзняўся слуп зямлі... Дабегла да нейкага раўчука і плюхнулася: галава і плечы над зямлёю. Аднекуль выскачылі салдаты, махаюць рукамі, каб я да іх дабіралася. Слоў з-за грукату не чуваць, а я сяджу і лаюся. Зразумела ўсіх, хто лаецца. З перапынкамі дабралася да бліндажа. Гітару не кінула.

Канцэрт усё ж такі далі. Пасля выступлення нехта сказаў: «Вялікі тэатр!» Без іроніі.

Назад ішлі тым жа парадкам, толькі я пасярэдзіне і не марудзіла. Дзынкалі кулі снайпераў, а мне падумалася дрэнныя ў іх снайперы, калі ў такую мішэнь-разяваку, як я, не пацэлілі.

Успаміны... Колькі іх набралася за час вайны! Ужо 25 гадоў мінула, а іншы раз здаецца, быццам учора ўсё было, а часам успамінаеш — і нібы ў кіно ўсё гэта бачыў...

У адной часці да нашай машыны падбеглі хлапчукі. Адзін гадоў сямі, другі старэйшы. Акуратныя шынелькі, маленькія боты, шапкі, пагончыкі. Адкуль? Дзеці камандзіра? Аказваецца, з гарадка, што каля Віцебска. Бацьку мабілізавалі ў першыя дні вайны, маці-яўрэйка з малымі сынамі не паспела эвакуіравацца. Немцы яе забілі. Дзяцей схавалі суседзі. Немцы сагналі ўсіх жыхароў, пагрузілі ў эшалон, каб везці ў Германію. Чырвоная Армія вызваліла іх. Усе раз'ехаліся. А дзяцей-сірот часць пакінула сабе: сыны палка. Усе іх любяць, песцяць. Большы сур'ёзны, задумлівы, а меншы вясёлы, гарэзлівы, як званочак...

На фронце, дзе панавала смерць, у цяжкія і горкія гады няўдач людзі знаходзілі ў сабе сілы дапамагаць адзін аднаму, заставаліся людзьмі ў самым высокім сэнсе гэтага слова: марылі, спадзяваліся, любілі і ішлі ў бой у імя жыцця.

Неяк мы выступалі перад разведчыкамі. Адзін пазнаў Малчанава. Да вайны ён служыў у Бігосаве на пагранзаставе, а Малчанаў прыязджаў да іх з урыўкамі з «Чалавека з ружжом». Як ён быў рады — знаёмы прыехаў! Леніна іграў!

Апошнія спектаклі давалі ў танкістаў. Увечары ў вялікім бліндажы для камандавання. Калі вярнуліся — не пазналі свайго бліндажа — прыбраны «лапкамі», стол сервіраваны як у мірны час: засланы белай паперай, стаіць некалькі высокіх прыгожых бутэлечак, расстаўлены талеркі з закускаю. Гарыць яркая лямпачка, аднекуль правялі. Камандзір — палкоўнік — культурны чалавек, масквіч, удзельнік баёў у Іспаніі, ведае іспанскую і французскую мовы, тэатр, людзей тэатра. Пасля вячэры паказаў нам сваю самадзейнасць. Адзін танкіст—самадзейны кампазітар — выканаў музычныя і вакальныя творы (словы ўласныя), вадзіцель яго танка Барадай Аляксей і медсястра спявалі (вельмі добрыя галасы!), а потым пачалі выконваць частушкі. Адзін перад другім. Больш гадзіны спявалі.

Назаўтра раніцаю спектакль на паляне. Кругом пад дрэвамі танкі. Ідзе снег. Буйны, пушысты і танкісты ў сваіх шлемах, як казачныя волаты...

Адыгралі. Апладзіравалі нам, крычалі «ўра», жадалі ўсякіх поспехаў.

Усё! Закончылі мы сваю работу. Пагрузіліся і з праважатымі паехалі. Пачало свяціць і прыграваць сонца. Калі кіламетраў праз 30 уз'ехалі на шашу, аказалася, што вясна ў поўным разгары. Гэта ў лесе была зіма, глыбокі снег, а тут шаша амаль сухая.

Навабеліца да нашага прыезду пачысцела, людзей стала больш. Рэчмяшкі нашы пацяжэлі. Давялося запхнуць ватняе ўбранне. Потым, мы везлі падарункі — два нямецкія ваенныя касцюмы, два аўтаматы (клопату было з імі!..), нямецкія жалезныя крыжы — для тэатра ўсё патрэбна! Напісалі нам, што прынялі да пастаноўкі «Заложнікаў» А. Кучара.

Масква. Арэхава-Зуева. Сустрэлі нас горача. Мы доўга расказвалі аб паездцы, а галоўнае, аб людзях, якіх бачылі. Незвычайных людзях. І мы былі шчаслівыя.

Гэта было неўзабаве пасля разгрому гітлераўцаў пад Арлом і Курскам. У пагодлівы летні дзень 1943 года я са сваім баявым таварышам і ардынарцам Ванем Зелютковым паехаў у раён Талачына праводзіць мітынг і гутаркі, прысвечаныя выдатнай перамозе Чырвонай Арміі.

Пасля мітынгу ў вёсцы Прудзец мы паехалі ў вёску Бугалеўшчыну, непадалёку ад якой у Азярцах размяшчаўся даволі вялікі гарнізон гітлераўцаў.

Памятаю, на ўскраіне вёскі мы сустрэлі пажылую жанчыну,

РОТ ФРОНТ, ТАВАРЫШ ПІЧ!

Расказ былога камісара партызанскай брыгады Гудкова

Ф. П. ІГНАТОВІЧА

Фёдар Пятровіч Ігнатовіч зараз жыве ў Талачыне, працуе ўпаўнаважаным аднаго з аддзелаў Віцебскага аблвыканкома. У гады Вялікай Айчыннай вайны ён быў камісарам партызанскай брыгады Гудкова, якая дзейнічала на тэрыторыі Талачыншчыны і суседніх раёнаў. У расказе Ф. П. Ігнатовіча ўваскрашаецца яшчэ адна цікавая старонка барацьбы супраць фашысцкіх захопнікаў.

якая, пільна прыглядзеўшыся да нас, папярэдзіла: «Хлопцы, у вёсцы немцы».

— Многа?

— Двое.

— Ну, двое яшчэ не страшна, — усміхнуўся Ваня Зелютков.

Мы праехалі вёску, але немца нідзе не ўбачылі. У канцы вёскі я злез з каня і пайшоў у хату. Але адтуль раптам выскачыла гаспадыня і крыкнула: «Сыночак, немец у нас!»

І праўда, пасярод хаты стаяў немец гадоў пяцідзесяці ў форме інтэнданта. Убачыўшы мяне, ён крыкнуў:

— Нiхт шысэн! Я — нямецкі бальшавік!

Я абшукаў немца, забраў яго дакументы і пісталет і запытаўся, як яго завуць. Немец, відаць, крыху разумеў па-руску, але гаварыў не мог. Так-сяк я зразумеў, што завуць яго Франц, прозвішча яго Піч, што быў ён узяты ў армію ў час адной з «татальных» мабілізацый і служыў тэхнікам на вінзаводзе ў вёсцы Азерцы. Немец расказаў, што даўно спрабаваў наладзіць сувязь з партызанамі, але ніяк не ўдавалася.

Мы пайшлі па вуліцы да таго месца, дзе меўся адбыцца мітынг.

Я расказаў вяскоўцам пра бітву пад Курскам, сказаў, што недалёкі светлы дзень Перамогі. Жанкі, слухаючы гэта, плакалі ад радасці.

Франц, відаць, многае разумеў. Нечакана ён падняў над галавой сціснуты правы кулак і гучна крыкнуў: «Рот фронт! Гітлер капут! Гут камісар!».

Потым і ён папрасіў слова. Немец з вялікай цяжкасцю вымаўляў рускія словы. Дакладней, гэта была нейкая мешаніна

рускіх і нямецкіх слоў, з якіх можна было разабраць такія, як Маркс, Энгельс, Ленін, Сталін, Тэльман, Камуністычная партыя, гут камісар, фашызм капут.

Франца перадалі ў пяты атрад, якім камандаваў Мікалай Агапоненка. Не адразу даверылі Францу зброю. Франц крыўдаваў, але і партызаны мелі рацыю. Трэба было бачыць знявечаную суайчыннікамі Франца Беларусь, каб зразумець нас.

Але з цягам часу немец заваяваў давер партызан. Мы не раскаяліся, што ён сапраўды антыфашыст, сапраўды патрыёт Германі і ненавідзіць Гітлера. Яго пачалі браць на баявыя заданні. У адным з баёў, калі партызаны нарваліся на фашысцкую засаду, Франц паказаў сябе храбрым чалавекам, з поля боя ён пайшоў апошнім.

Неяк у вёсцы Заднева мне разам з Ванем Зелютковым і кулямётчыкам Лявонам Савікам удалося злавіць двух фашыстаў, адзін з іх быў немец у званні обер-ефрэйтара, другі — перакладчык з ліку здраднікаў. Палонных мы прывезлі ў лагер калі дзвюх гадзін ночы. Першы, хто нас сустрэў і спытаў пароль, быў Франц. Гэта ён стаяў на пасту.

Я папрасіў Франца пагутарыць з палонным немцам. Раніцай, пакуль рыхтаваўся сняданак, я прысутнічаў да размовы Франца з палонным обер-ефрэйтарам. Абодва нерваваліся. Франц некалькі разоў усхвалявана выходзіў з палаткі, садзіўся да стала і ўпрошваў: «Ганс — шлехт, фашыст. Гітлераўская прапаганда!»

Пасля мы паехалі ў штаб брыгады, дзе Франц разам з намеснікам камбрыга па агентурнай разведцы Захаравічам дапытвалі палонных. Ганс многае расказаў аб становішчы на гэтым участку фронту, адкуль прыбыла яго часць. Але змагацца супраць фашыстаў у радах партызан адмовіўся. Было ясна — перад намі фашыст. Партызанскі прыгавор гітлераўцу прывёў у выкананне беларускі партызан Франц Піч.

Цікавая дэталь. Неўзабаве Франц напісаў пісьмо сакратару ЦК Камуністычнай партыі Германіі Вільгельму Піку, які ў той час быў у Маскве. Франц пісаў, што ён член КПГ з 1924 года, што ён жыхар горада Франкфурта-на-Майне, і што ў падвале яго дома захаваны сцягі мясцовай арганізацыі КПГ. Пісьмо мы перапраўлялі на Вялікую зямлю, але дайшло яно да таварыша Піка, ці не, мне невядома.

Суровымі выдаліся для партызан Віцебшчыны вясна і пачатак лета 1944 года. Імкнучыся забяспечыць свае тылы, гітлераўцы пачалі наступленне на партызанскі край, кінулі ў бой артылерыю, танкі і самалёты. Нас прыціснулі да возера Палік, рэкі Гурбы і Лепельскіх балот.

У цяжкіх баях прайшоў май. Пачынаўся чэрвень. У нас канчаліся боепрыпасы, партызаны галадалі. У пачатку чэрвеня мы спрабавалі прарвацца праз бальшак Лепель—Барысаў. Атрад Мікалая Агапоненкі адным з першых павінен быў нанесці ўдар на цэнтральным участку прарыву.

Трагічны быў лёс атрада. Яго байцы трапілі на міннае поле. Больш са партызан загінулі разам з камандзірам, каля шасцідзесяці было паранена. Цяжка паранілі і начальніка штаба, якога Франц — сам кантужаны — на сабе выцягнуў у спакойнае месца. Параненыя дабраліся да партызанскага шпіталю ў глухім лясным закутку. Але і лёс многіх параненых быў трагічны. Адзін з лепельскіх лесніку аказаўся здраднікам. Ён вывеў партызанскую базу і шпіталь і абходнымі сцежкамі прывёў туды вялікую групу гітлераўцаў.

Цяжка параненых партызан фашысцкія вылюдкі ўтапілі ў возеры. Захопленых у палон параненых партызанскіх камандзіраў і Франца фашысты павязлі на той самай сцежцы сярод балот, а якой іх прывёў здраднік.

Адной партызанцы — Ніне Пятроўне Ігнатовіч — удалося ўцячы. Яна прабралася праз балота ў штаб брыгады і далажыла мне аб усім. Што і казаць, цяжка было загадваць знішчэннем і галодным байцам. І я проста папрасіў хлопцаў дапамагчы таварышам. Каля 80 партызан на чале з камандзірам атрада Андрэем Цыльбам заселі ў засаду на дарозе Бягомль—Лепель. Даначаўшыся падыходу фашысцкай калоны, партызаны адкрылі агонь. 40 немцаў было забіта. Але ў час бою гітлераўцы паспелі забіць часткі параненых.

Як выявілася, Франца Піча і некалькіх камандзіраў гітлераўцы павялі другой дарогай. Разам з іншымі вязнямі — партызанамі і падпольшчыкамі Франца кінулі ў Лепельскую турму. Пазней мне расказалі, што Франц Піч да канца заставаўся мужным чалавекам.

— Трымайцеся, геносен, — гаварыў ён, — хутка нас вызваліць Чырвоная Армія!

Сапраўды, у Лепелі ўжо чуўся магутны гул «кацюш».

На жаль, Францу Пічу не ўдалося ўбачыць светлага дня вызвалення. Яго і многіх іншых вязняў партызан фашысты павесілі ў двары Лепельскай турмы за дзень да прыходу савецкіх войск.

Справа, за якую змагаўся і аддаў сваё жыццё партызан нашай брыгады, антыфашыст Франц Піч, ажыццяўляецца ў дзяржаве нямецкіх рабочых і сялян — Германскай Дэмакратычнай Рэспубліцы, якая зараз адзначае 24-ю гадавіну вызвалення Германіі ад фашызму.

Запіс Б. РАМАНАВА.

У ГОСЦІ ДА ЛІТОЎСКІХ СЯБРОЎ

Ужо некалькі гадоў мы, навучэнцы Маладзечанскага палітэхнікума, падтрымліваем братнія сувязі з вільнюскімі калегамі. Нядаўна літоўскія сябры правялі злёт інтэрнацыянальнай дружбы, у якім прынялі ўдзел навучэнцы з Масквы, Грузіі, Азербайджана, Эстоніі і Беларусі.

Мы адразу адчулі цеплыню і клопат літоўскіх юнакоў і дзяўчат. Члены нашай дэлегацыі расказалі пра Беларусь і яе сталіцу Мінск, пра горад, у якім мы вучымся і жывём. Потым разам з дэлегацыямі іншых саюзных рэспублік мы пабывалі на лекцыі-канцэрце, прысвечанай У. І. Леніну.

На другі дзень знаёміліся з Вільнюсам. Разам з эстонскімі сябрамі мы агледзелі памятныя мясціны горада, пабывалі на плошчы Леніна, усклалі кветкі да помніка правадыру, наведалі месца, дзе быў пакараны смерцю Кастусь Каліноўскі.

Цікавым быў вечар-сустрэча з гасцямі, што прыехалі ў Вільнюс. Кожная дэлегацыя ўручыла гаспадарам свае дарункі — памятныя сувеніры. Вечар закончыўся вялікім канцэртам. Многа нумароў падрыхтавала беларуская дэлегацыя. Нашы самадзейныя артысты чыталі вершы П. Броўкі, спявалі беларускія народныя песні, паказалі іскрыстую «Польку-Янку» і іншыя танцы.

А. УСАЎ,
сакратар камітэта камсамола Маладзечанскага палітэхнікума.

Гэтая некалі грозная баявая машына ўстаноўлена на плошчы Паўстання ў Гомелі ў гонар вызвалення горада ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У гэтыя дні тут асабліва часта спыняюцца людзі.

Фота М. МІХАЙЛАВА.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

Напярэдадні нацыянальнага свята Чэхаславакіі — 24-й гадавіны вызвалення ад фашызму Савецкай Арміяй — Брэсцкі драматычны тэатр імя Ленінскага камсамола Беларусі ажыццявіў пастаноўку адной з найбольш папулярных п'ес класіка чэшскай драматургіі Йозафа Каэтана Тыла «Дудар са Страканіц».

У галоўных ролях выступілі артысты І. Мацкевіч (Шванда), Т. Чарноцкая (Доратка), нар. арт. БССР А. Логінаў (Каніфоль), нар. арт. БССР Т. Заранок (Кордула), засл. арт. БССР Н. Ганчарэнка (Расава), засл. арт. БССР М. Абрамаў (бацька Доратці), арт. К. Перапяліца, Л. Сінельнік і іншыя.

Рэжысёр спектакля — засл. арт. БССР С. Яўдошанка, мастак — А. Марозаў.

На здымку — сцэна са спектакля.

Фота М. ПАПОВА.

КАЛІ АПЕРАТАР ЖАНЧЫНА

СЕМ КАРЦІН МАРГАРЫТЫ ПІЛІХІНАЙ

Імя яе, прышытае цітрамі да мільгаючых палотнаў экранаў, успыхвае — галоўны аператар Маргарыта Піліхіна — потым гасне або раствараецца ў наплывах кадраў. Пачынаюцца знятыя ёю стужкі — сем за трынаццаць гадоў работы ў кіно: «За ўладу Саветаў», «Начны патруль», «Двое з аднаго квартала», «Фама Гардзееў», «Чалавек з планеты Зямля», «Мне дваццаць гадоў» і «Дзённыя зоркі», якія нядаўна з'явіліся ў пракаце.

Зараз яна здымае восьмы фільм — каляровы і шырокаэкранны, пра кампазітара Чайкоўскага.

Сем карцін за трынаццаць гадоў — тут голай арыфметыкай нічога не растлумачыш.

Сем за трынаццаць — гэта спрэчкі, лаянкі, прымірэнні і аб'ёмная агульнасць поглядаў з рэжысёрам, з мастаком, якая наступае ў выніку лютых дыскусій. Радасці пры завяршэнні работы і недаўменні на праглядах. Капрызы акцёраў і ўласнае раздражненне ад уласнага бяссілля. Поўная спустошанасць ад стамлення нервовага і душэўнага і звычайная фізічная стома, як у грузчыка або землякопа. І прыліў (аказваецца, зусім не растрачаных) сіл, калі ўсё гатова пачаць спачатку і імчацца да намечанага, як на «Волзе», якую яна водзіць са здзіўляючай многіх ліхасцю і адначасова прафесіянальнай элегантнасцю.

Жанчын-кінааператараў ва ўсім свеце вельмі мала. Жаночае імя, якое прамільгнула ў цітрах пад аператарскай рубрыкай, адразу ўносіць у адносіны да стужкі экзатычную ноту. Кінематаграфічныя аўтарытэты зусім не аспрэчваюць права жанчыны на месца ля здымачнай камеры, не адмаўляюць яе здольнасці да выяўленчай логікі, і ўсё ж гэта прафесія бачыцца «мужчынскай».

З першых знятых на вялікім экране кадраў Маргарыта Піліхіна не ставіла сабе мэтай прымусіць калег забыць, што яна — жанчына. Наадварот. Па нарастанні — ад карціны да карціны, не важна, удалай або не вельмі ўдалай — яна настойвала на сваім праве мераць мастацкую задачу сваім вопытам, вырашаць яе на падставе асабістага адчування жыцця. Жаночы пачатак падарыў лепшым з яе карцін тую заміраючую ад хвалявання незвычайнасць, якая ўзнікае ў хвіліны спатканняў, блізкасці, прадчування кахання.

І галоўнае ў аператарскай манеры Піліхінай — галоўнае, напэўна, сапраўды жаночая інтуіцыя і мужнасць давяраць гэтай інтуіцыі да канца.

Яе настаўнік у інстытуце кінематаграфіі, выдатны майстар, прафесар Анатолій Галаўня, той, які здымаў разам з Усеваладам Пудоўкіным — і «Маці», і «Нашчадак Чынгісхана», і іншыя славутыя карціны, успамінае, што Піліхіна ўжо ў дыпломным фільме парадавала педагогаў казырной аператарскай годнасцю — жаданнем не звязваць, не скоўваць рэжысёра фатаграфіяй. Гэта значыць — гатова была ўспрыняць і дастойна папоўніць далёкую і складаную задуму пастаноўшчыка. Цікавіцца не чыстай фіксацыяй выніку, а з чулай і зацікаўленай цярплівасцю рэагаваць на псіхалагічны падтэкст на працягу ўсяго здымачнага перыяду. Маштаб працэсу — інакш, цэльнасць падыходу да матэрыялу — асноўны крытэрый Маргарыты Піліхінай. Вернасць такому крытэрыю патрабуе доўгай засяроджанасці.

«Мае думкі непадзельна накіраваны на тое, што я раблю», — гаворыць пра сябе Піліхіна ў перыяд здымак. Яна бязлітасная да тых са сваіх памочнікаў і асістэнтаў, хто рассейваецца, выдыхаецца, траціць суровую ніць намечанай на здымачны дзень работы.

У фільме «Чайкоўскі» Піліхіна працуе з выдатным акцёрам Інакенціем Смактуноўскім — ён іграе ролю Чайкоўскага. «Са Смактуноўскім мне лёгка і цяжка: у адзін і той жа час. Смактуноўскі — акцёр працэсу. Ён беспамылкова адчувае аператарскую камеру. Я хачу гэтак жа адчуваць акцёра. Увайсці ў кола выкліканых ім асацыяцый — падзяліць іх».

Аператар — хавальнік тайн адлюстравання. У яго асобыя паўнамоцтвы, уплыў, нават улада над дзеяннямі здымачнай групы. І ўсё ж не дай яму бог заважнічаць, дэманстрацыйна паглыбіцца ў гушчу спецыфікі, абстрагавацца ад агульнага мастацкага значэння стужкі. Аператару мала быць вынаходлівым і дасціпным саюзнікам аўтараў фільма, рэжысёраў, акцёраў. У большасці выпадкаў глядач заўважае ў аператарскай рабоце толькі знешнія эфекты, хваліць толькі за іх. Астатняе ж лічаць заслугай выканаўцаў і пастаноўшчыкаў. Нічога не зробіш: мастацтва аператара, па сутнасці, аранжарэя для аптымістычнага і хуткага выспявання задумы, ідэі, дзеля якой і ствараецца, выстрайваецца з сумы маральных, сацыяльных і прафесіянальных элементаў фільм.

«У пачатковай стадыі здымак мяне больш за ўсё цікавіць і хвалюе стан герояў: персанажаў узнікаючага фільма», — не ўтойвае Піліхіна. Яна ўступае ў пошук, блізкі пошуку выканаўцаў, якія працуюць над ролямі. «Спачатку я ўлоўліваю асобныя кавалкі настрою, потым яны паступова злучаюцца, складаюцца для мяне ў агульную для ўсіх кінакадраў ідэю настрою. Адштурхоўваючыся ад знойдзенага настрою я і намацваю выяўленчыя ходы. Стараюся пазбегнуць пратаптаных мною ж у ранейшых фільмах аператарскіх сцяжынак. Для мяне найбольшая пахвала, калі кажуць, што я зняла па-новаму, не паўтараючы няхай і ўдалых, але пройдзеных для мяне работ. «Мне дваццаць гадоў» — стужка вельмі значная ў маім жыцці. Але ў «Дзённых зорках» я была проста абавязана забыць і разлюбіць тое, што так любіла, так пакутліва дасягнула разам з Марленам Хуцыевым, рэжысёрам, якому многім і многім абавязана, якому за многае ўдзячна. «Чайкоўскі» я зноў здымаю з Ігарам Таланкіным (пастаноўшчыкам «Дзённых зорак»). А ўсё роўна мы зноў ідзём у невядомае, інакш нельга, інакш наша прафесія траціць сэнс».

— Я нарадзілася і вырасла ў Маскве, але, прыступіўшы разам з Хуцыевым да выбару натуры, нібы нанава пазнавала родны горад, — Піліхіна не гаворыць прама, што пазнавала і сябе ў сваёй важнейшай мастацкай сутнасці, але гэты падтэкст угадваецца, — пазнавала горад досвіткаў, свят, гадзін пік, горад радаснага руху: то бясконца-інтэнсіўнага ў святле дня, летуценна-запаволенага сярод ліхтароў, ахутаных змрокам...

У фільмах розных гадоў, у карцінах розных стыляў і жанраў глядач бачыў Маскву, бадай, ва ўсіх размахах уяўлення аб ёй. І ў прыгожым, стракатым адлюстраванні музычных камедый, і ў стрыманай люстранасці хранікальных стужак, і як фон, і як дзеянне, і як цытату з прашумеўшых, праляцеўшых дзён, якія даўно ўжо сталі гісторыяй.

«Вобраз Масквы ўяўляўся мне цэнтральным у карціне», — гаворыць аператар. Піліхінай удалося зняць Маскву ў поўнай адпаведнасці з пэўнасцю сваёй задумы. Масква ў карціне «Мне дваццаць гадоў» — не фон, не сістэма панарам, пададзеных у заманлівай кідкасці ракурсаў. Масква, знятая Піліхінай, абагульненне самых шчырых і высокіх разуменняў і прыхільнасці. Масква як сімвал адзінства перакананняў. Горад, дзе гісторыя неаддзельная ад паўсядзённасці, ад успамінаў і ад мары. Малочны дым кастроў у празрыстым паветры асенніх бульвараў, і калючая марозная фактура зімовых сцэн — у іх неспакойная бадзёрасць, якая не пакідае юных герояў фільма, і лёгкі смутак наступаючага ўзмужнення, і за ўсім: час спадзяванняў, час, спрыяльны для роздумаў.

Апошняя з закончаных вытворчасцю работ Маргарыты Піліхінай «Дзённыя зоркі» — твор яшчэ большай жанравай ускладненасці. Экранізацыя аўтабіяграфічнай аповесці паэтэсы Вольгі Берггольц. Выяўленчы лад карціны заснаваны на счапленні асацыяцый. Эпізоды датаваны то ўяўленнем гераіні, то рэальнасцю — яна свабодна пераходзіць з свету існуючага ў выдуманы. Форма стужкі — паэтычны маналог. Дзейсная лінія — працэс нараджэння паэтычнага вобраза. У карціне — зноў — прысутнічае час ў яго вострых, кантрастных праяўленнях.

У «Чайкоўскім» ёсць нешта агульнае з «Дзённымі зоркамі» — жыццё мастака, працэс нараджэння музыкі, мастацтва. Але ці прасцей, ці лягчэй ад такой агульнасці? Наўрад.

Дарэчы, цікавая, крыху парадаксальная дэталь, — некаторая натура (дзеянне «Чайкоўскага» адбываецца часткова ў Маскве) супадае з той, што здымалі ў карціне «Мне дваццаць гадоў». І выявілася: Масква за мінулыя шэсць гадоў так змянілася — месц тых не пазнаеш.

Між іншым, Піліхіна і не збіралася паўтарацца.

Аляксандр НІЛІН,
карэспандэнт АДН.

ПАМЯЦІ НАСТАЎНІКА І ДРУГА

6 мая раптоўна памёр лаўрэат Усесаюзнага конкурсу музыкантаў-выканаўцаў, заслужаны артыст БССР, член КПСС, прафесар Аляксандр Навумавіч Амітон.

Памёр выдатны педагог, музыкант, чулы таварыш і сябар, які выхаваў цэлую плеяду выдатных скрыпачоў і педагогаў, што сёння працуюць у вядучых сімфанічных аркестрах, кансерваторыях і музычных вучылішчах Савецкага Саюза.

Многія гады педагагічнай і выканаўчай дзейнасці Аляксандра Навумавіча былі звязаны з Беларускай дзяржаўнай кансерваторыяй, радыё і філармоніяй рэспублікі.

Закончыўшы ў 1937 годзе аспірантуру Маскоўскай кансерваторыі ў прафесара А. І. Ямпольскага, ён прыехаў працаваць у Беларусь. У сценах нашай кансерваторыі разгарнулася яго педагагічнае дараванне. Той, хто адчуў на сабе сілу педагагічнага таленту Аляксандра Навумавіча, ніколі не забудзе яго невычарпальную энергію, творчае натхненне на ўроках, поўную аддачу сваіх ведаў вучням.

Вярнуўшыся пасля Вялікай Айчыннай вайны ў Мінск, ён аддаў многа сіл для аднаўлення Беларускай кансерваторыі. Аляксандр Навумавіч многа выступаў як саліст на радыё і канцэртных пляцоўках рэспублікі, быў адным з першых прапагандыстаў беларускай скрыпічнай музыкі. Яго сумесныя выступленні з Дзяржаўным сімфанічным аркестрам БССР прынасілі аматарам музыкі многа радасных хвілін.

Працуючы апошнія гады свайго жыцця ў Бакінскай і Новасібірскай кансерваторыях і ў Растоўскім музычна-педагагічным інстытуце, ён перадаваў свой багаты вопыт будучым скрыпачам і педагогам.

Светлую памяць аб цудоўным педагогу і другу назаўсёды захаваюць яго вучні, беларускія музыканты і кампазітары, усе, хто ведаў Аляксандра Навумавіча Амітона.

А. АСНОВІЧ,
Г. КЛАЧКО —
заслужаныя артысты БССР,
Р. ГЛЯЙХЕНГАУЗ —
артыст Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР.

РАЗВІТАЛЬНАЕ СЛОВА

Смерць вырвала з нашых радоў аднаго са старэйшых артыстаў Беларусі Абрама Яфімавіча Трэпеля.

Больш як чвэрць веку ён працаваў у Дзяржаўным яўрэйскім тэатры БССР, на сцэне якога стварыў галерэю яркіх вобразаў у класічным і сучасным рэпертуары. Гледачы надоўга запомнілі яго выступленні ў спектаклях «Чараўніца», «Зачараваны кравец», «Мой вораг», «Вяселле ў Касрылаўцы», «Грошы», «На 62-м участку» і ў іншых. Многа сіл аддаваў артыст шэфскай рабоце ў самадзейнасці.

У апошнія гады А. Я. Трэпель кіраваў народным тэатрам клуба глуханямых, дзе ў вельмі спецыфічных умовах паставіў цікавыя спектаклі.

Нам, яго даўнім сябрам, якім давялося працаваць разам з Абрамам Яфімавічам, асабліва цяжка цяпер вымаўляць развітальнае слова ў адрас чалавека, што ўсё сваё жыццё прысвяціў назаўсёды абранаму прызванню — сцэне, быў самаахвярным і добрым таварышам.

Дзейнасць А. Я. Трэпеля была адзначана ўрадавымі ўзнагародамі, ён з годнасцю насіў званне заслужанага артыста Беларускай ССР.

Л. РЖЭЦКАЯ,
Л. РАХЛЕНКА —
народныя артысты СССР,
Ю. АРОНЧЫК,
Б. ЯНПОЛЬСКІ —
заслужаныя артысты БССР.

Міністэрства культуры БССР смуткуе з прычыны смерці заслужанага артыста БССР Трэпеля А. Я. і выказвае глыбокае спачуванне сям'і і блізкім нябожчыка.

Беларускае тэатральнае аб'яднанне глыбока смуткуе з выпадку смерці заслужанага артыста БССР Трэпеля Абрама Яфімавіча і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

РЭЛІКВІІ МАНЕЖА

У МУЗЕІ ЦЫРКАВОГА МАСТАЦТВА У ЛЕНІНГРАДЗЕ

Артысты цырка Валжанскія рыхтавалі нумар, які дэманструе адвагу і майстэрства канатаходцаў. Артысты захацелі даведацца: ці не паўтараюць яны чыё-небудзь дасягненне? Звярнуліся туды, дзе спецыялісты з поўнай адказнасцю маглі заверыць: такога яшчэ не бывала! І Валжанскія ўвасобілі сваю задуму. Яна прызнана лепшым нумарам арэны 1968 года, артысты ўзнагароджаны ганаровым дыпломам.

Дзе ж дапамаглі нараджэнню новага шэдэўра цыркавога мастацтва?

«Ленінград, Фантанка, 3» — адрас музея цыркавога мастацтва. У ім сабрана 80 тысяч экспанатаў, якія адлюстравалі гісторыю айчыннага і зарубежнага цырка.

У цэнтры музейнай залы — тумба, акленная старымі афішамі. Чытаем: «Паветраныя падарожжы на наваце 250 футаў з завязаннымі вачамі ў мяшку»: другая афіша абвяшчае аб гастролях ўсяк клоуна ў Пецярбургу. У першы год цярэшняга стагоддзя: «Ой, ой, ой! Востарг какой!».

На тумбе толькі некалькі афіш. У шафах музея іх тысячы — бывайшых у краіне каленцыя дакументаў аб цыркавых прадстаўленнях, якія разам далі гледача на працягу дзесяцігоддзяў на розных мерыдыянах.

Гэта не толькі афішы. Гэта і праграмы, рэцэнзіі, фатаграфіі. Тут можна паглядзець, як былі адзеты ўдзельнікі гэтых прадстаўленняў, якія яны дэманстравалі трукі, нават як выглядаў дыван, па якім яны хадзілі.

Гордасць музея — бібліятэка. Чатыры тысячы кніг на мовах многіх народаў свету знаёмяць з гісторыяй і тэхнікай клаунады, дрэсіроўкі, эквілібрыстыкі, акрабатыкі, паветраных палётаў, коннага, ілюзійнага — усіх цыркавых жанраў; з архітэктурай цыркаў і мемуарамі ветэранаў арэны.

Тэма «цырк» хвалюе творчае ўяўленне многіх майстроў жывапісу і скульптуры. Лепшыя іх творы зберагаюцца ў музеі. На сценах — афорт «конь спыніўся на... канаце, а на ім спіне танцуе гімнастка» Франсіска Гойі. Побач — серыя гравюр Тулуз-Латрэка, які расказвае пра цыркавы закулісны свет. Вылепленыя ў скульптуры «Клоун». Выстаўлены і скульптуры папулярных клоунаў, жанглёраў, наезнікаў, ілюзіяністаў. Тут жа беларускія скульптары ствараюць з савецкімі пісьменнікамі скульптуры з керамікі, фарфору, дрэва і металу.

Побач — багатая калекцыя медалёў і нагрудных значкоў, выпушчаных у гонар карыфеяў арэны, значок з малюнкам зайца, які вылез з цыліндра. Гэта значок ганаровага члена інтэрнацыянальнага клуба магаў Эміля Кіо.

У вітрынах — клоунскі касцюм Анатолія Дурава; клятчастая кепка Алега Папова; палачкі, з якімі дэбютаваў праслаўлены жанглёр Аляксандр Кіс, і іншыя мемарыяльныя рэчы.

Музей — не кладоўка гістарычных экспанатаў, а навуковы і метадычны цэнтр цыркавога мастацтва. Ён неабходны для ажыццяўлення любой творчай задумы артыста, рэжысёра, мастака або гісторыка. У загадчыка музея Аляксандра Левіка і навуковай супрацоўніцы Наталлі Кузняцовай армія добраахвотных памочнікаў. Кожны, хто папярэднічае да скарбніцы музея, нешта яе папаўняе. Юрый Нікулін і Міхаіл Шуйдзін вярнуліся са Злучаных Штатаў Амерыкі з цікавымі чамаданамі, набітымі праграмамі, буклетамі, цікавымі імі шырокімі дакументамі з анкетамі, турнэ. Фотаальбомы Алега Папова і Італіі прыслаў прэзідэнт Кіо. З Італіі прыслалі афішы інтэрнацыянальнага цырка, які пабываў на гастролях у Маскве. Жанчыны з фестывалю еўрапейскага цырка. Вілета Кіо падарыў 150 фатаграфій сямейнага архіва сваёй цыркавой дынастыі. Выдатныя ўклады ў музейныя фонды зрабілі мастацтвазнаўцы Яўгеній Кузняцоў і Яўгеній Гершуні, выкладчык фехтавання Васілій Андрэеў. Вось ужо 41-ы год множацца багацці музея.

Пры ўваходзе ў музей стаіць скульптура акрабатаў. Гэта вышэйшы прыз, уручаны савецкім артыстам на Першым міжнародным фестывалі цыркавога мастацтва ў Варшаве ў 1956 годзе, адзін са ста падарункаў, атрыманых за апошнія гады ў знак прызнання мастацтва майстроў нашай арэны за рубяжом.

У музей звяртаюцца з Балгарыі, Польшчы, Чэхаславакіі, ГДР, Манголіі, Галандыі, Англіі, Індыі. Прыйшла першая вестачка з Буэнас-Айрэса. Просьба падзяліцца матэрыяламі аб савецкім цырку паступае з Аргенціны.

Сёлета спаўняецца 50 гадоў савецкага цырка. Выстаўка, якая пачалася з ленінскага дэкрэта аб прыемстваў мастацтва на экспанатах музея. Лепшыя з іх выбудуць для паказу ў Маскве на юбілейную выстаўку.

Амалія КІРЫЧЭНКА.
(АДН).

Літаратура і мастацтва 4

Пятніца, 9 мая 1969 года

Галоўны рэдактар Н. Е. ПАШКЕВІЧ.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАЎ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОЎ, Р. С. БЯРОЗКІН, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАЎ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОЎСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАЎ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОЎ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць у аўторак і пятніцу.

НАШ АДРАС І ТЭЛЕФОНЫ: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 3-25-25, адказнага сакратара — 3-44-04, аддзела літаратуры — 3-21-53, аддзела тэатра і музыкі — 3-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры, вытворчай эстэтыкі — 3-24-62, аддзела публіцыстыкі — 3-24-62, аддзела культуры — 3-22-04, аддзела інфармацыі — 3-44-04, выдавецтва — 6-25-19, бухгалтэрыі — 6-25-87.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праўлення Саюза пісьменнікаў БССР. Мінск.

Друкарня выдавецтва «Звязда».
Індэкс 63856 АТ 03769